

Sotilasrikosten seuraamukset ja rangaistustyyppien valinta kurinpitomenettelyssä

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Tutkielma
Taneli Laukkanen
Rikosoikeus
Kevät 2017

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta**Työn nimi:** Sotilasrikosten seuraamukset ja rangaistuslajin valinta kurinpitomenettelyssä**Tekijä:** Taneli Laukkanen**Opetuskokonaisuus ja oppiaine:** Rikosoikeus**Työn laji:** Tutkielma Laudaturtyö Lisensiaatintyö Kirjallinen työ **Sivumäärä:** VI+70**Vuosi:** 2017**Tiivistelmä:**

Sotilasrikosten käsittely kurinpitomenettelyssä on nopeutettua rikosprosessia. Kurinpitomenettelyä sovelletaan sekä varusmiespalvelustaan suorittaviin sotilaisiin, että kantahenkilökuntaan kuuluviin sotilaisiin. Vuosittain kurinpitomenettelyssä käsitellään 2000-3000 tapausta.

Tutkielman alkupuolella käydään läpi sotilasoikeudenhoidon perusteita ja määritelmiä. Pääpaino on kurinpitomenettelyn eri vaiheiden ja toimijoiden läpikäymisellä. Tarkoituksena on, että myös sotilaskurinpittoa tuntematon henkilö saa riittävän käsityksen menettelystä ja sen periaatteista kokonaisuutena. Seuraavaksi käsittelyyn tulevat kurinpitomenettelyssä käytettävät kurinpitorangeistukset sekä rangaistuslajin valintaprosessi. Kurinpitorangeistuksia käsiteltäessä arvioidaan kunkin rangaistuksen piirteitä, käyttöä sekä vaikutuksia kurinpitokäytännössä. Rangaistuslajin valintaa käsittelevä luku keskittyy kuvaamaan niitä sääntöjä, ohjeita ja harkintamalleja, joiden pohjalta valinta eri rangaistuslajien välillä tehdään. Tutkielman loppupuolella keskitytään rangaistuskäytännön arviointiin esitellen samalla varsinaiset ja epävarsinaiset sotilasrikokset. Erityisesti huomioita kiinnitetään rangaistuskäytännön yhtenäisyyden arvioimiseen.

Tutkielman tarkoituksena on arvioida eri rangaistuslajien käytännön vaikutuksia ja tehokkuutta sekä niiden käyttöä kurinpitotoiminnassa. Johtopäätöksenä todetaan, että rangaistuslajien ankaruus ja tehokkuus käytännössä eivät välttämättä seuraa säädettyä ankaruusjärjestystä. Lisäksi yhdenvertaisuuteen liittyviä havaintoja tehdään siitä, että rangaistuslajin valintaan ja rangaistuksen ankaruuteen saattavat vaikuttaa sellaiset tekijät kuten rangaistun henkilö, rankaisijan henkilö ja rangaistuksen täytäntöönpanon ajankohta.

Avainsanat: rikosoikeus, sotilasrikos, sotilaskurinpitomenettely, rangaistuksen määrääminen

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Sisällysluettelo

Lähteet	III
Lyhenteet	V
1. Johdanto.....	1
2. Määritelmiä.....	3
2.1. Sotilasrikos	3
2.2. Sotilasrikosten soveltamisala.....	4
2.3. Sotilaallinen kuri ja esimiehen käsky	6
3. Rangaistuksen määrääminen	9
3.1 Sotilaskurinpitomenettely	9
3.1.1 Soveltamisala.....	12
3.1.2 Kurinpitoesimies.....	13
3.1.3 Muut toimijat	15
3.1.4 Kurinpitomenettelyn vaiheet	16
3.2. Sotilasoikeudenkäyntimenettely.....	17
3.2.1 Syyteharkinta	17
3.2.2 Sotilasoikeudenkäynti.....	18
4. Rangaistuslajit	21
4.1. Muistutus	23
4.2. Ylimääräinen palvelus	24
4.3. Poistumiskielto	27
4.4. Varoitus	30
4.5. Kurinpitosakko	31
4.6. Aresti	32
4.7. Rangaistuslajit tilastoina.....	34
5. Rangaistuslajin valinta.....	36
5.1 Lainsäädäntö ja ohjeet	36
5.2 Harkinta	41
6. Sotilasrikokset ja rangaistuskäytäntö	46
6.1 Varsinaiset sotilasrikokset.....	46
6.1.1 Palvelusrikokset.....	49
6.1.2 Vartiorikokset	51
6.1.3 Poissaolorikokset	53
6.1.4 Kuuliaisuusrikokset	58
6.1.5 Esimiesrikokset.....	60
6.1.6 Muut sotilasrikokset	62
6.2 Epävarsinaiset sotilasrikokset.....	64
6.3. Sotilasrikokset tilastoina.....	67
7. Johtopäätökset	69

Lähteet

Kirjallisuus

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita. Helsinki 2007.

Kiiski, Kimmo Ilmari: Sotilastuomari vallanjako-opin tähtäimessä, Defensor Legis N:o 2/2007.

Kärki, Eero: Sotilaskurinpitolain kurinpitomenettely ja sen laatu, Helsinki Law Review 2010/1.

Lappi – Seppälä, Tapio (toim.) - Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo - Rautio, Ilkka: Rikosoikeus, Oikeuden perusteokset. Helsinki, WSOYpro, 2009.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset, Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki, 2000.

Ojala, Timo: Uudistuneet sotilasrikokset, Pääesikunta oikeudellinen osasto, 2001.

Martin Scheinin ja Kirsi Tarvainen: Oikeus kieltäytyä sotilaskäskystä, Suomen rauhanliitto - YK-yhdistys ry, Juristit rauhan ja eloonjäämisen puolesta ry, 1991.

Virolainen, Jyrki ja Pölönen, Pasi, Rikosprosessioikeus I: Rikosprosessin perusteet, Helsinki, WSOY lakitieto 2003.

Virallislähteet

Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces, Nato Official Texts. Suomenkielinen: Sopimus Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimusvaltioiden ja muiden rauhankunppanuuteen osallistuvien valtioiden välillä niiden joukkojen asemasta, SopS 65/1997.

Genèven sopimus sotavankien kohtelusta 12 päivältä elokuuta 1949, valtiosopimus 8/1955.

Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (criminal limb), European Court of Human Rights.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 40/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sotilaskurinpitolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 30/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

MM13225 Kertomus vuonna 2015 Maavoimissa laadittujen kurinpitoratkaisujen tarkastuksesta.

PEOIKOS AL15344: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2012–2014.

PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, 4.4.2014.

PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, 28.4.2014.

PEOIKOS asiakirja AM3160 – Rikos- ja seuraamustilastoissa tapahtuneiden muutosten syitä koskeva selvitys.

Puolustusministeriön ilmoitus Naton kanssa tehdystä isäntämaatukea koskevasta yhteisymmärryspöytäkirjasta, SopS 82/2014.

Pääesikunta: Yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO), 2017.

Muut lähteet

Kurinpitoesimiesten haastattelut, Jääkäriprikaati, Sodankylä, 18.11.2015.

Oikeuskäytäntö

KKO 1989:44

KKO 2000:2273

KKO 2006:24

HelHO 656/1997

HelHO 2758/1998

HelHO 1703/2000

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus 15/14779 9.11.2015

Vuolanne v. Finland, CCPR/C/35/D/265/1987, UN Human Rights Committee (HRC), 2 May 1989

Engel and others v. The Netherlands, 8.6.1976, The European Court of Human Rights

Kurinpitoratkaisut:

1/3JK/JPR/2015	12/2JK/JPR/2015
19/HK/JPR/2015	1/TUKIK/LAPJP/JPR/2014
4/1JK/LAPJP/JPR/2014	39/2.VK/KARPR/2015
26/HK/KAIPR/2015	26/TEKNK/KAIPR/2015
7/2.JK/KAIPR/2015	7/2VK/KARPR/2015
8/TEKNK/KAIPR/2015	10/2.PIONK/KARPR/2015
11/2.PIONK/KARPR/2015	16/1.PSJK/KARPR/2015
22/EK/KARPR/2015	31/2.PSJK/KARPR/2015
18/1.PIONK/KARPR/2015	15/2.PIONK/KARPR/2015
46/EK/KARPR/2015	13/1.VK/KAIPR/2015
17/2.VK/KAIPR/2015	1/KAIPRE/KAIPR/2015
7/1JK/KAIPR/2015	12/2JK/JPR/2015
1/3.JK/KAIPR/2015	

Lyhenteet

SKRTL: Laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa

PEOIKOS: Pääesikunta, oikeudellinen osasto

JPR: Jääkäriprikaati, joukko-osasto Sodankylässä

KARPR: Karjalan prikaati, joukko-osasto, Kouvola

KAIPR: Kainuun prikaati, joukko-osasto, Kajaani

KAIPRE: Kainuun prikaatin esikunta

LAPJP: Lapin jääkäripataljoona, joukkoyksikkö Jääkäriprikaatissa

HK: Huoltokomppania, perusyksikkö

TUKIK: Tukikomppania, perusyksikkö

JK: Jääkärikomppania, perusyksikkö

VK: Viestikomppania, perusyksikkö

PIONK: Pioneerikomppania, perusyksikkö

PSJK: Panssarijääkärikomppania, perusyksikkö

EK: Esikuntakomppania, perusyksikkö

1. Johdanto

Sotilaskurinpitojärjestelmän tarkoituksena on kurin ja järjestyksen ylläpitäminen joukoissa. Kuri ei kuitenkaan ole sotaväessäkään itseistarkoitus, vaan sen avulla pyritään muihin päämääriin, kuten hyvään palvelusturvallisuuteen ja palvelusviihtyvyyteen.¹

Sotilasrikosten määrä on ollut viime vuosina laskussa. Sotilasrikosten määrä on laskenut Maavoimissa 4926 rikoksesta vuonna 2012, 2733 rikokseen vuonna 2015. Kurinpitorangais- tusten määrän voimakkaasta laskusta on Puolustusvoimissa laadittu erillisselvitys, jossa py- ritään selvittämään rangaistusten määrän laskun ja esitutkintakynnyksen välistä mahdollista yhteyttä.² Yhteyttä kurinpitoseuraamusten määrän ja esitutkintakynnyksen välillä ei kuiten- kaan löydetty.³ Vuonna 2016 sotilasrikosten määrän lasku myös taittui rikosten määrän noustessa 3427 rikokseen.

Oikeusturvaa sotilaskurinpidossa on järjestelmällisesti pyritty parantamaan jo vuoden 1984 uudistuksista lähtien, jolloin sotilasrikokset siirrettiin rikoslakiin (39/1889) sotaväen rikos- laista (71/1919). Saman lainmuutoksen yhteydessä myös kurinpitomenettelyssä määrättäviä kurinpitoseuraamuksia lievennettiin ja kurinpitoesimiesten toimivaltaa rajoitettiin.⁴ Uusim- pana muutoksena on sotilaskurinpitolain (331/1983) korvaaminen uudella lailla sotilasku- rinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014)⁵ vuonna 2014. Lakimuutoksen tavoitteena oli luoda johdonmukainen ja ajantasainen säännöstö, joka kaikilta osin vastaisi perustuslain (731/1999) asettamia vaatimuksia.⁶ Laki paransi sotilaskurinpitoprosessin oi- keusturvaa huomattavasti, esimerkiksi tuomalla kaikki kurinpitoseuraamukset muutoksen- haun piiriin. Aikaisemmin rangaistukset jaettiin kurinpito-ojennuksiin ja kurinpitorangais- tuksiin. Kurinpito-ojennuksesta ei voinut valittaa. Lainmuutoksen myötä Puolustusvoimat

¹ Ojala, 2001, s.12.

² MM13225 Kertomus vuonna 2015 Maavoimissa laadittujen kurinpitotarkastuksien tarkastuksesta.

³ PEOIKOS asiakirja AM3160 – Rikos- ja seuraamustilastoissa tapahtuneiden muutosten syitä kos- keva selvitys.

⁴ Lappi-Seppälä, 2000, s.266.

⁵ Myöhemmin SKRTL.

⁶ HE 30/2013 vp, yleisperustelut, luku 3.1.

päivitti sotilaskurinpitoa, esitutkintaa ja pakkokeinojen käyttämistä koskevat ohjeistuksensa.

Uudistusten tarkoituksena on ollut jo vuodesta 1984 saattaa sotilaita koskeva rikosoikeudellinen sääntely yhteneväksi yleisen rikosoikeuden ja yleisten rikosoikeudellisten periaatteiden kanssa. Sotilaskurinpitojärjestelmän oikeusturvan kehittäminen on silti yhä ajankohtainen ja huomiota vaativa aihe.

Sotilasrikosoikeutta koskevaa kirjallisuutta on vähän ja olemassa oleva kirjallisuus on osaksi vanhentunutta uusimman lakimuutoksen takia. Sotilasrikoksista määrättäviä tai tuomittavia rangaistuksia ei muutenkaan juuri käsitellä oikeustieteellisessä kirjallisuudessa. Näin ollen tutkielma pohjautuu voimassa olevaan lainsäädäntöön, Puolustusvoimien sisäisiin ohjeistuksiin ja kurinpitokäytäntöön. Tutkielmaa tehdessä on käyty keskustelua Puolustusvoimien oikeudellisen toimialan henkilöstön kanssa ja haastateltu kurinpitoesimiehiä. Tutkielma pohjautuu kuitenkin vahvasti kirjoittajan omaan kokemukseen ja mielipiteisiin sotilasoikeudenhoidon alalta. Tutkielman kirjoittaja on varusmiespalveluksessa ollessaan toiminut lakimieskokelaana.

Vertailukelpoisuuden säilyttämisen vuoksi tässä tutkielmassa käytetty kurinpitomateriaali sekä tilastotieto on kerätty Maavoimista. Sotilaskurinpitoasioita käsitellään myös Merivoimissa, Ilmavoimissa ja Rajavartiolaitoksessa, mutta niiden asiamäärät ovat suhteellisen pieniä. Maavoimissa suurimpana puolustushaaranana tehdään valtaosa kurinpitoratkaisuista ja siksi se tarjoaa riittävän suuren materiaalin tutkielmassa käytettäväksi. Tutkielmaa tehdessä on käyty läpi vuoden 2015 maavoimien kurinpitokortistot, koska vuoden 2016 kortistoja ja tilastoja ei ole vielä tätä tutkielmaa kirjoittaessa ole ollut kootusti saatavilla.

Käsillä oleva tutkielma keskittyy sotilaskurinpitoa koskevissa määrättäviin seuraamuksiin ja valintaprosessiin niiden välillä. Pääpaino työssä on eri seuraamusten tehokkuuden, vaikutusten ja oikeudenmukaisuuden tarkastelussa. Tutkielma on oikeusdogmaattinen. Tutkielmassa pyritään myös tuomaan esille nyky-lainsäädännön, Puolustusvoimien ohjeistusten ja kurinpitokäytännön mahdollisia ongelmakohtia. Tutkielman tarkoituksena on arvioida eri rangaistuslajien käytännön vaikutuksia ja tehokkuutta sekä niiden käyttöä kurinpitotoiminnassa yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta.

2. Määritelmiä

Sotilasrikoksiin ja kurinpitoprosessiin liittyy huomattavasti erikoissanastoa, joka on tuntematonta sotilaalliseen sanastoon ja sotilasoikeudenhoitoon perehtymättömälle. Tutkielman aluksi on tästä johtuen syytä käydä läpi sotilasrikoksia ja kurinpitoprosessia koskevia määritelmiä.

2.1. Sotilasrikos

Sotilasrikoksilla tarkoitetaan sellaisia tekoja, joissa sotilas joko rikkoo tai laiminlyö palvelukseensa liittyviä velvollisuuksia tai syyllistyy rikokseen suhteessa palvelustoveriinsa. Sotilasrikoksissa on kysymys Puolustusvoimien sisäisen toimivuuden turvaamisesta sotilaskurinpidon kautta. Sotilasrikoksia ei siten pidä sekoittaa sotarikoksiin ja rikoksiin ihmisyyttä vastaan, jotka on kriminalisoitu rikoslain 11 luvussa.

Sotilasrikokset jaetaan varsinaisiin ja epävarsinaisiin sotilasrikoksiin.⁷ Varsinaisilla sotilasrikoksilla tarkoitetaan rikoslain 45 luvussa kuvattuja tekoja, joihin syyllistyy sotilas. Varsinaiset sotilasrikokset on jaettu rikoslain 45 luvussa palvelusrikoksiin, vartiorikoksiin, poissaolorikoksiin, kuuliaisuusrikoksiin, esimiesrikoksiin sekä muihin sotilasrikoksiin. Sotilasrikoksia ovat myös rikoslain 45 luvun sota-ajan rikokset (20 § – 26 §), taisteluvollisuuden rikkominen, sotakarkuruus, vaarallinen sotilasrikos, salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi, sotavankeudesta pakeneminen ja sotavangin pakenemisen edistäminen. Sota-ajan rikoksia koskevat säännökset ovat kuitenkin voimassa vain alueella, jossa puolustustila on puolustustilalain 3 §:n mukaan saatettu voimaan (RL 45:28).

Vaikka sotilasrikosten tunnusmerkistöt on pyritty laatimaan samalla sääntelytekniikalla kuin muidenkin rikosten tunnusmerkistöt, on niille tyypillistä se, että ne on kirjoitettu blankorangaistussäännöksiksi, jolloin kriminalisointi perustuu lakia alemman tasoisen säännön tai

⁷ PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, s.10.

normin rikkomiseen.⁸ Tämä lainsäätämistapa on kuitenkin todettu perustelluksi sotilasrikosten kohdalla, lukuisten erilaisten tekomuotojen sekä sotilaskurinpidollisen joustavuuden takia.⁹

Epävarsinaisia sotilasrikoksia ovat sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä listatut rikokset, sillä edellytyksellä, että teko on kohdistunut Puolustusvoimiin tai toiseen sotilaiseen. Tällaisia tekoja ovat esimerkiksi eräät henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, eräät omaisuusrikokset sekä vahingonteot ja väärennökset. Varsinaisia ja epävarsinaisia sotilasrikoksia käsitellään tarkemmin luvussa 6.

2.2. Sotilasrikosten soveltamisala

Rikoslain 45 lukua sovelletaan rauhan aikana vain sotilaiden tekemiin rikoksiin.¹⁰ Sota-aikana sotilasrikosten soveltamisala laajenee koskemaan myös muita maanpuolustukseen osallistuvia henkilöitä (RL 45:28). Sotilaan henkilöllinen määritelmä löytyy rikoslain 45 luvun 27 §:stä:

Sotilaalla tarkoitetaan tässä luvussa:

1) puolustusvoimien sotilasvirassa palvelevaa sekä sitä, joka on nimitetty puolustusvoimien virkamieheksi määräaikaiseen virkasuhteeseen määrättyinä sotilastehtävään;

2) asevelvollisuuttaan aseellisena tai aseettomana suorittavaa tai asevelvollisuuslain (1438/2007) 79 §:ssä tarkoitettua palveluksessa olevaa sekä naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa (194/1995) tarkoitettua palvelusta suorittavaa; (28.12.2007/1441)

⁸ Nuutila – Ojala, 2009, s. 1198.

⁹ LavM 5/2000 vp., s. 2.

¹⁰ Nuutila – Ojala, 2009, s.1202.

2 a) vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain (556/2007) 18 §:ssä tarkoitettua puolustusvoimien vapaaehtoisissa harjoituksissa palvelevaa ja lain 21 §:ssä tarkoitettua kouluttajaa ja kouluammuntojen johtajaa; sekä (11.5.2007/563)

3) puolustusvoimissa sotilasvirkaan koulutettavaa oppilasta.

Sotilaita koskevia säännöksiä sovelletaan lisäksi rajavartiolaitoksessa sotilasvirassa palveleviin ja rajavartijan peruskurssin opiskelijoihin sekä sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa (211/2006) tarkoitettussa kriisinhallintakoulutuksessa, -harjoituksissa ja -palveluksessa oleviin niin kuin siitä laissa erikseen säädetään. (30.12.2013/1232)

Tämän luvun säännöksiä sovelletaan lisäksi vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain 23 §:ssä tarkoitettuihin puolustusvoimien virka-aputehtäviin osallistuviin vapaaehtoisiiin siten kuin siitä erikseen säädetään kyseisessä laissa. (11.5.2007/563)

Rikoslain 45 luvun alaisia sotilaita ovat siis Puolustusvoimissa tai Rajavartiolaitoksessa sotilasvirassa palvelevat ammattisotilaat ja rajavartijat, asevelvollisuuttaan tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat varusmiehet, sekä reserviläiset pakollisessa tai vapaaehtoisessa palveluksessa, sotilasvirkaan koulutettavat oppilaat ja rajavartijan peruskurssin oppilaat. Lisäksi rikoslain 45 lukua sovelletaan sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa tarkoitettussa kriisinhallintakoulutuksessa, -harjoituksissa ja -palveluksessa oleviin niin kuin siitä laissa erikseen säädetään.

Tuomiovalta kriisinhallintatehtävissä jaetaan Status of Forces -sopimuksin (SOFA) operaation isäntämaan ja operaation valtuuttaja/toimeenpanijamaiden välillä. NATO SOFA-sopimus (SopS 65/1997) on laadittu toisen NATO:n jäsenvaltion maaperällä tapahtuvia sotaharjoituksia ja joukkojen pidempiaikaista oleskelua varten.¹¹ Siihen on kuitenkin viitattu myös rauhanturvaoperaatioiden yhteydessä operaatioissa IFOR¹² ja SFOR¹³. Sopimuksen 7 artik-

¹¹ Nato Status of Forces Agreement, SopS 65/1997.

¹² Implementation Force (Bosnia Hertsegovina).

¹³ The Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina.

lan mukaan joukkojen lähettäjävaltio käyttää ensisijaista rikos- ja kurinpitomenettelyyn liittyvää tuomiovaltaa vastaanottajavaltion alueella, suhteessa niihin henkilöihin, joita koskee lähettäjävaltion sotilasoikeus. Pääsääntöisesti vastaanottajavaltio käyttää ensisijaista tuomiovaltaa, jos rikos kohdistuu muuhun kuin lähettäjävaltion omaisuuteen, henkilöön tai hänen omaisuuteensa. Kyseessä ei myöskään saa olla virkarikos.¹⁴ PfP-SOFA kehyssojimuksella NATO SOFA:n määräykset ulotettiin myös koskemaan rauhankumppanuusmaita.¹⁵

ISAF-¹⁶ ja KFOR-operaatioissa¹⁷ status perustui Military Technical Agreement -sojimukseseen. Näissä isäntävaltio luopuu yleensä kaikesta oikeudenkäytöstä kriisinhallintajoukkoa kohtaan. Toisaalta SOFA-asiakirjoissa kriisinhallintajoukon edellytetään myös kunnioittavan paikallista lakia ja oikeuskulttuuria.

Asevelvollisuuslain tai naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain nojalla palveluksessa oleva henkilö on sotilasrangaistussäännösten alainen siitä hetkestä, kun hän on saapunut tai ollut velvollinen saapumaan palvelukseen, siihen, kun hänet on palveluksen päättymisen tai keskeyttämisen takia kotiutettu ja hän on poistunut siitä joukosta tai paikasta, jossa hän on palvellut.¹⁸ Tämä tarkoittaa sitä, että varusmiespalveluksessa oleva henkilö voi syyllistyä sotilasrikokseen myös esimerkiksi lomalla ollessaan tai kotiutuksen yhteydessä niin kauan kun oleskelee varuskunta-alueella.

2.3. Sotilaallinen kuri ja esimiehen käsky

Sotilaallisella kurilla ymmärretään yleisen palvelusohjesäännön (YLPALVO)1 luvun 5 kohdan mukaan annettujen käskyjen ja määräysten täsmällistä noudattamista. Tavoitetila on,

¹⁴ Ojala, 2001, s. 14.

¹⁵ SopS 82/2014.

¹⁶ International Security Assistance Force (Afganistan).

¹⁷ Kosovo Force.

¹⁸ Valtioneuvoston asetus sotilasrikoksia koskevien rangaistussäännösten soveltamisalasta 1153/2000 1 §.

että yksilön käyttäytyminen perustuu riittävään itsekuriin ja joukon toiminta yhteiseen tahtoon toteuttaa annetut tehtävät.

Puolustusvoimat on organisaatio, jossa ohjesääntöjen ja käskyjen täsmällisellä noudattamisella on sekä tehokkuuteen että turvallisuuteen pyrkivä tehtävä. Suurien ihmismassojen kontrollointi niin paraatissa kuin taistelukentälläkin on helpompaa, kun voi luottaa siihen, että kaikki toimivat tiettyjen perussääntöjen ja arvojen mukaan ja tietyllä käskyllä on kaikille sama merkitys.

Kuri takaa sen, että esimies voi tiukassakin paikassa luottaa alaistensa toimivan käsketyllä tavalla. Käsketyllä tavalla toimiminen yksilönä ja joukkona korostuu myös rauhan aikana harjoituksissa, joissa käytetään kovia ampumatarvikkeita ja räjähteitä. Näissä harjoituksissa käsketystä menettelystä poikkeaminen voi johtaa jopa vakaviin henkilövahinkoihin.

Sotilaallisessa järjestelmässä kuri nähdään niin tärkeäksi elementiksi, että sen rikkominen on kriminalisoitu kuuliaisuusrikoksina rikoslaissa. Kuuliaisuusrikoksia käsitellään lisää luvussa 6.1.4.

Käskyjen ehdottomaan noudattamiseen on kuitenkin olemassa poikkeus. Toisen maailmansodan jälkeen heräsi tarve määritellä yksittäisen sotilaan vastuu rikoksista, joihin hän on syyllistynyt noudattaessaan käskyjä. Nürnbergin ja Tokion sotarikosoikeudenkäynneissä katsottiin, ettei sotilas käskyä noudattaessaan ole rangaistusvastuusta vapaa, jos hänellä on ollut todellinen mahdollisuus moraaliseen valintaan.¹⁹ Nämä Nürnbergin periaatteet ovat yhä voimassa kansainvälisten sopimusten ja kansallisten lainsäädäntöjen kautta. Suomen lainsäädännöstä vastaava pykälä löytyy rikoslain 45 luvun 26b pykälästä:

Esimiehen käsky

Teosta, jonka sotilas on tehnyt esimiehensä käskystä, tuomitaan käskynalainen rangaistukseen vain, jos:

¹⁹ Scheinin – Tarvainen, 1991, s.8.

1) hän on käsittänyt, että hän käskyn täyttämällä toimisi lakia taikka virka- tai palvelusvelvollisuutta vastaan; tai

2) hänen olisi pitänyt ymmärtää käskyn ja sen edellyttämän teon oikeudenvastaisuus, kun otetaan huomioon käsketyt teon lainvastaisuuden ilmeisyys.

Jos teko on tapahtunut olosuhteissa, joissa käskynalaiselta ei voitu kohtuudella edellyttää käskyn täyttämättä jättämistä, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa.

Käskyä noudattavan sotilaan rangaistusvastuu siis on olemassa vain, jos käsky on ollut ilmeisen lainvastainen ja sotilaalla on ollut aito mahdollisuus kieltäytyä käskyn noudattamisesta. Kynnys kieltäytyä esimiehen käskystä on siten suhteellisen korkea, koska ilmeisen lainvastaiset käskyt ovat harvinaisempia rauhanajan olosuhteissa ja sotilas ottaa myös käskystä kieltäytyessään riskin niskoitteluun syylistymisestä. Näin ollen laittomasta käskystä kieltäytymistapaukset ovat erittäin harvinaisia. Lisäksi alainen saattaa luottaa liikaakin siihen, että varsinkin kantahenkilökuntaan kuuluvien esimiesten käskyt ovat aina asiallisia ja laillisia, ja noudattaa niitä asiaa sen enempää ajattelematta.

3. Rangaistuksen määrääminen

Rangaistuksen määrääminen on tärkein keino puuttua epätoivottuun käyttäytymiseen.²⁰ Rangaistusjärjestelmän tehokkuus ja koettu oikeudenmukaisuus ovat tärkeitä elementtejä toimivissa, nykyaikaisissa puolustusvoimissa.

Sotilasrikoksesta voidaan määrätä rangaistus, joko Puolustusvoimien sisäisesti kurinpitomenettelyssä tai tuomioistuimessa sotilasoikeudenkäyntilain mukaisessa tuomioistuinmenettelyssä. Sotilaskurinpitomenettely on ensisijainen sotilasrikosten käsittelymuoto ja 90 % sotilasrikoksista käsitellään kokonaisuudessaan sotilasorganisaation sisällä.²¹

Yleensä esitutkinta sotilasrikosasioissa suoritetaan Puolustusvoimien sisäisesti. Poliisi suorittaa esitutkinnan, jos asian laatu tai muut syyt sitä vaativat (SKRTL 28 §). Käytännössä poliisi tutkii vakavat rikokset, rikokset, joissa on osallisina siviilihenkilöitä sekä teknistä tutkintaa vaativat rikokset. Esimerkiksi yleisellä tiellä tehdyt liikenne rikokset, henkilövahinkoja aiheuttaneet liikenne rikokset, Puolustusvoimien materiaalin kohdistuneet varkaudet sekä vakavammat vaaratilanteet ja onnettomuudet tutkii poliisi.

Poliisi on luonnollisesti ensisijaisesti vastuussa Puolustusvoimien alueen ulkopuolella tapahtuvasta yleisestä järjestyksen ja liikenneturvallisuuden valvonnasta. Sotilasalueen ulkopuolella tapahtuneista liikenne rikoksista ja järjestyshäiriöistä voi kuitenkin seurata toimenpiteitä myös sotilasorganisaatiossa.

3.1 Sotilaskurinpitomenettely

Sotilaskurinpitomenettelyllä tarkoitetaan Puolustusvoimien sisäistä rikosprosessia, jota voidaan pitää nopeutettuna ja yksinkertaistettuna versiona normaalista muualla yhteiskunnassa käytetystä rikosprosessista. Sotilaskurinpitomenettely pitää sisällään osia kaikista normaalin

²⁰ Frände, 2007, s.315.

²¹ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

rikosprosessin päävaiheista: esitutkinnasta, syyteharkinnasta, oikeudenkäynnistä ja rangaistuksen täytäntöönpanosta.²² SKRTL:n esitöiden perusteella sotilaskurinpitomenettelyn nykymuoto on tarkoitettu nimenomaan osaksi rikosprosessia, vaikka sitä on aikaisemmin pidetty myös oikeustieteellisessä kirjallisuudessa hallinnollisena menettelynä.²³ Rikosprosessiksi luokittelamisen puolesta puhuu myös se, että sotilaskurinpitomenettelystä valitukset käsitellään yleisessä tuomioistuimessa hallintotuomioistuinten sijaan.

Sotilaallisen kurinpitomenettelyn ja rikosoikeuden liittymää toisiinsa on tarkasteltu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauksessa *Engel and Others v. the Netherlands*.²⁴ Tuomiossa EIT linjasi kolme kriteeriä sen määrittelemiseksi, onko sotilaskurinpitomenettely rikosoikeudellinen vai hallinnollinen menettely:

1. *Määritelmä kansallisessa laissa*
2. *Rikkeen luonne*
3. *Mahdollisen rangaistuksen vakavuus*

Näiden kriteerien valossa voidaan tarkastella myös suomalaista sotilaskurinpitomenettelyä: Ensimmäinen kriteeri täyttyy suhteellisen riidatta, kansallisessa laissa sotilaskurinpito on tarkoitettu rikosprosessiksi. Sotilaskurinpitomenettelyssä noudatetaan rikosoikeuden yleisiä periaatteita sekä esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevia säännöksiä. Kurinpitomenettelyssä käsitellään sotilasrikoksia, jotka on kriminalisoitu rikoslaisissa ja tuoreimman sotilaskurinpitomenettelyä koskevan lain (SKRTL) esitöissä nimenomaisesti todetaan menettelyn olevan nopeutettua rikosprosessia.²⁵ Toisen kriteerin täyttymisessä on kysymys oikeudellisen säännön luonteesta. Oikeudelliset säännöt eli tässä tapauksessa sotilasrikokset koskevat tiettyä kohderyhmää ja kurinpitomenettelystä vastaavat viralliset tahot eli valtion virkamiehet, joilla on myös oikeus käyttää pakkokeinoja. Oikeudellisilla säännöillä on rangaistusluontoi-

²² HE 30/2013 vp, yleisperustelut, luku 1.

²³ Virolainen – Pölönen 2003, s. 1.

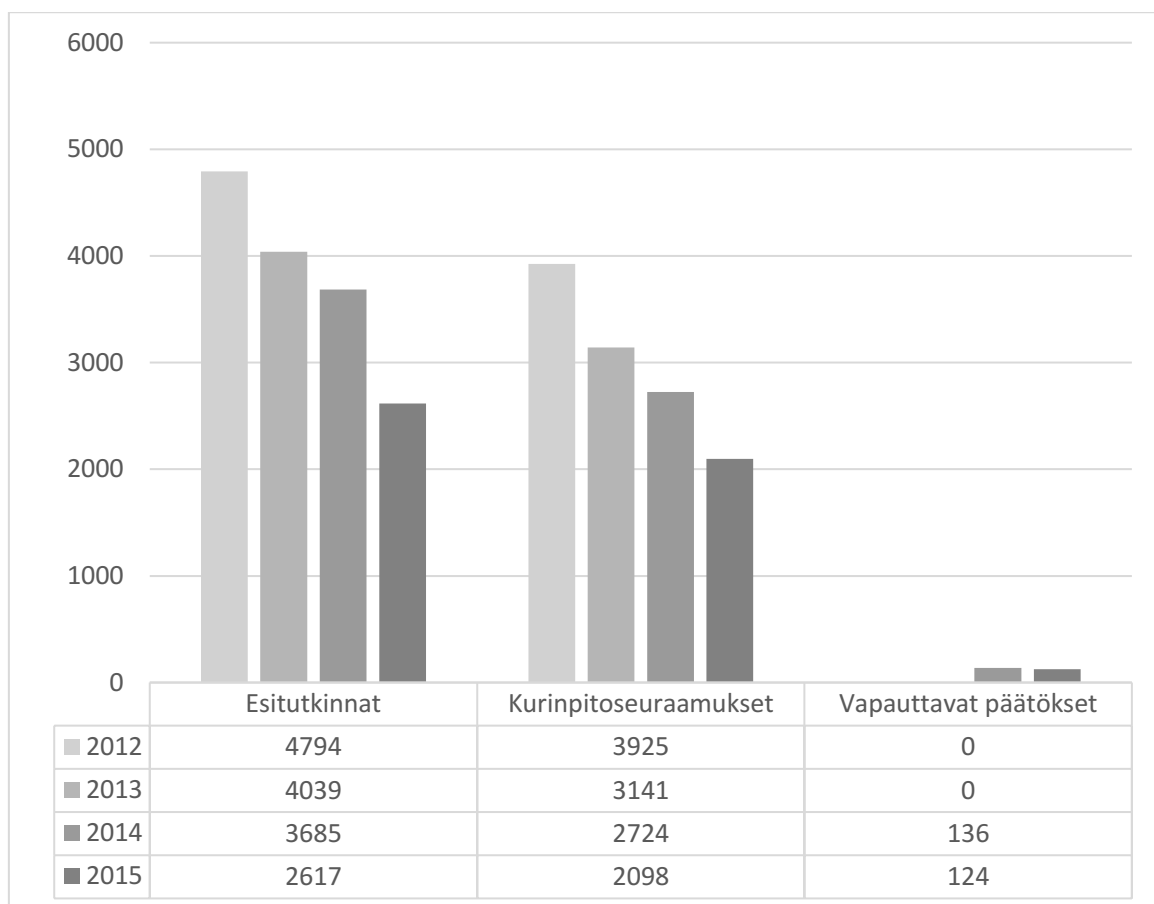
²⁴ *Engel and others v. The Netherlands* (8.6.1976).

²⁵ HE 30/2013 vp, yleisperustelut, luku 1.

nen tarkoitus ja rangaistuksen määrääminen edellyttää syyllisyyden toteamista. Kolmanesta kriteeristä voidaan todeta, että useista eri sotilasrikoksista voidaan tuomita sakko- ja vankeusrangaistuksia siinä missä muistakin rikoksista.²⁶

Kurinpitomenettelyssä määrättävät kurinpitorangaistukset rinnastuvat sakkorangaistukseen. SKRTL 46 §:n mukaan kurinpitomenettelyssä voidaan määrätä kurinpitorangaistus, jos teosta ei tuomioistuimessa yleisen rangaistuskäytännön mukaan olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Myös yleinen tuomioistuin voi määrätä sotilasrikoksesta rangaistukseksi kurinpitorangaistuksen.

Seuraava taulukko havainnollistaa vuosittaisten kurinpitomenettelyn määrää:

²⁶ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, s.8.

Esitutkintojen ja kurinpitoseuraamusten määriä tarkasteltaessa huomaamme, että sotilaskurinpito-prosessi näyttäisi olevan erittäin tehokas siinä mielessä, että valtaosa esitutkinnoista johtaa kurinpitoseuraamuksen määräämiseen. Vapauttava kurinpitopäätös on tullut vaihtoehdoksi vasta vuoden 2014 uudistuksen yhteydessä. Verratessa vapauttavien päätösten ja kurinpitoseuraamusten määrää esitutkintojen määrään näyttäisi siltä, että osa esitutkinnoista jää sillensä siten, ettei niissä anneta kurinpitopäätöstä ollenkaan. Oikeusvoimavaikutuksen (res judicata) saavuttamiseksi kaikissa kurinpitomenettelyissä täytyisi antaa langettava tai vapauttava kurinpitopäätös.

Vapauttavasta kurinpitopäätöksestä ei ole kuitenkaan kysymys jätettäessä rangaistus määräämättä SKRTL 52 §:n 2 momentin nojalla sen vuoksi, että teko on johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä taikka teko on muuten pidettävä kurin ja järjestyksen kannalta vähäisenä. Näissä tapauksissa annetaan langettava kurinpitopäätös mutta jätetään rangaistus määräämättä. Vapauttava kurinpitopäätös tehdään tapauksissa, joissa suoritettuna esitutkinnan perusteella on käynyt ilmi, ettei asiassa ole tapahtunut rikosta, epäillyn henkilön syyllistymisestä rikokseen ei ole näyttöä tai rikos on vanhentunut. Sotilasrikoksia ja niiden määriä käsitellään tarkemmin luvussa 6.

3.1.1 Soveltamisala

Sotilaskurinpitomenettelyn soveltamisala on säädetty SKRTL 1 §:ssä:

Sotilaskurinpitomenettelyssä voidaan tutkia teko, jos on syytä epäillä sotilaskurinpitomenettelyn alaisen henkilön syyllistyneen sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen. Tällaisesta teosta kurinpitorangaistus voidaan määrätä kurinpitomenettelyssä tai tuomita sotilasoikeudenkäynnissä siten kuin tässä laissa ja sotilasoikeudenkäyntilaissa säädetään.

Sotilaskurinpitomenettelyssä voidaan siis tutkia teko pelkästään sillä edellytyksellä, että sotilaskurinpidon alaisen henkilön epäillä syyllistyneen sotilasrikokseen.

Kurinpitomenettelyssä voidaan määrätä kurinpitorangaistus, jos teosta ei tuomioistuimessa yleisen rangaistuskäytännön mukaan olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa (SKRTL 46 §). Lisäksi edellytyksenä on, että epäilty on tunnustanut teon tai syyllisyyttä voidaan pitää muuten selvänä. Rangaistusta ei saa kuitenkaan määrätä kurinpitomenettelyssä vaan asia on vietävä tuomioistuimeen jos (SKRTL 46.3 §):

1) rikoksen tehnyt ei enää ole rikoslain 45 luvun alainen;

2) asianomistaja ei ole suostunut asian käsittelyyn kurinpitomenettelyssä vaan vaatii asian käsiteltäväksi tuomioistuimessa;

3) useista rikoksista jostakin on nostettava syyte tuomioistuimessa ja rikoksilla on yhteyttä keskenään; tai

4) samaan rikokseen osallisista jotakuta on syytettävä tuomioistuimessa eikä asian ratkaisemista erillisenä ole pidettävä tarkoituksenmukaisena.

3.1.2 Kurinpitoesimies

SKRTL 10 §:n mukaan kurinpitoesimiehiä ovat perusyksiköiden²⁷ päälliköt ja heidän suoranaiset esimiehensä sekä perusyksikön vääpeli laissa säädetyin rajoituksin. Kyseisessä lainkohdassa tarkoitettut kurinpitoesimiehet joukko-osastossa²⁸ ovat siis perusyksikön vääpeli, perusyksikön päällikkö, joukkoyksikön²⁹ komentaja sekä joukko-osaston komentaja. Käytännössä perusyksikön vääpeli toimii kurinpitoesimiehenä vain vähäisissä asioissa perusyksikön päällikön ollessa estyneenä.

²⁷ Perusyksikkö=Komppania, patteri tms. joka koostuu kahdesta tai useammasta joukkueesta tai jaksosta (vahvuus noin 100–200 sotilasta).

²⁸ Joukko-osasto=Prikaati, rykmentti tms. joka koostuu kahdesta tai useammasta joukkoyksiköstä (vahvuus 800–2000 sotilasta).

²⁹ Joukkoyksikkö=Pataljoona, patteristo tms. joka koostuu kahdesta tai useammasta perusyksiköstä (vahvuus noin 400–600 sotilasta.).

Kurinpitoesimiesten välinen toimivalta on määritelty siten, että esitutkinnan toimittamisesta ja rangaistuksen määräämisestä huolehtii kurinpitoesimies, jonka alaisessa joukossa tai hallintoyksikössä rikos on tehty tai rikoksesta epäilty palvelee (SKRTL 10 § ja 27 §). Kurinpitoesimies ei kuitenkaan henkilökohtaisesti suorita esitutkintaa vaan määrää sen jonkun alaisensa suoritettavaksi. Lisäksi kurinpitovaltaa kurinpitoesimiesten kesken on jaettu SKRTL 12 §:ssä lajillisesti ja määrällisesti.

Perusyksikön vääpeli voi määrätä vain lievimpiä rangaistuksia vähissä määrin. Perusyksikön päällikkö voi määrätä rajoitetut määrät kaikkia muita rangaistuslajeja, mutta kurinpitosakkoa ja arestia ei ollenkaan. Joukko-yksikön komentaja voi määrätä täysimääräisenä kaikki rangaistuslajit, jotka ovat perusyksikön päällikön käytössä. Joukko-osaston komentaja voi käyttää kaikkia rangaistuslajeja täysimääräisenä lukuun ottamatta arestin määräämistä, jota voi määrätä vain tuomioistuin (SKRTL 3.4 §). Rangaistuslajit esitellään tarkemmin luvussa 4.

Käytännössä toimivallan jako kurinpitoesimiesten välillä toimii siten, että esitutkinnan suorittamisen jälkeen perusyksikön päällikön asemassa oleva kurinpitoesimies arvioi, onko hänellä riittävä toimivalta ratkaista kurinpitoasia vai siirtääkö hän asian ylemmän kurinpitoesimiehen ratkaistavaksi (SKRTL 47 §). Tämä päätös perustuu ensinnäkin rikosnimikkeeseen ja toiseksi sen teon vakavuuteen, johon sotilaan epäillään syyllistyneen. Tilanteessa, jossa rikos ei ole niin vakava, että perusyksikön päällikön toimivalta riittää ratkaista asia, perusyksikön päällikkö vastaa siis sekä esitutkinnan toimittamisesta, syyllisyydestä päättämisestä, että rangaistuksen määräämisestä. Tämän vallan jaon mahdollista problematiikkaa käsitellään seuraavassa luvussa 3.2.2.

Kurinpitoesimiehen on SKRTL 33 §:n mukaan esitutkinnan suorittamisen jälkeen pyydetävä asiasta lausuntoa sotilaslakimieheltä, jollei kyseessä ole yksinkertainen ja selvä asia. Sotilaslakimiehen lausunnon pyytäminen on pääsääntö, josta poiketaan vain harvoin ja kurinpitoesimiehillä on tapana pyytää lausuntoa myös yksinkertaisemmissa tapauksissa.

Rikosasia voi siirtyä pois sotilasorganisaation alaisuudesta myös tässä vaiheessa, jos esitutkinnan lopputulos viittaisi siihen, että asia on vakavuutensa tai muista edellä mainituista

syistä käsiteltävä yleisessä tuomioistuimessa. Päätöksen rikosasian lähettämistä syyttäjälle tekee joukko-osaston komentaja ylimpänä kurinpitoesimiehenä (SOL 14 §).

3.1.3 Muut toimijat

Sotilaskurinpitomenettelyn muita toimijoita ovat joukko-osastoissa palvelevat oikeusupseerit ja puolustushaarojen esikunnissa palvelevat sotilaslakimiehet. Oikeusupseerit palvelevat joukko-osastojensa esikunnissa. He ovat sotilashenkilöitä, jotka eivät ole lähtökohtaisesti saaneet oikeustieteellistä koulutusta Puolustusvoimien ulkopuolella. Oikeusupseereita koulutetaan kuitenkin Puolustusvoimien sisäisissä koulutuksissa. Heidän työtehtäviinsä kuuluu kyseisessä joukko-osastossa palvelevien sotilaiden kurinpitoasioihin liittyvä neuvonta, kurinpitoesimiesten neuvonta sekä joukko-osaston komentajan avustaminen oikeudenhoidon alaan liittyvissä työtehtävissä.

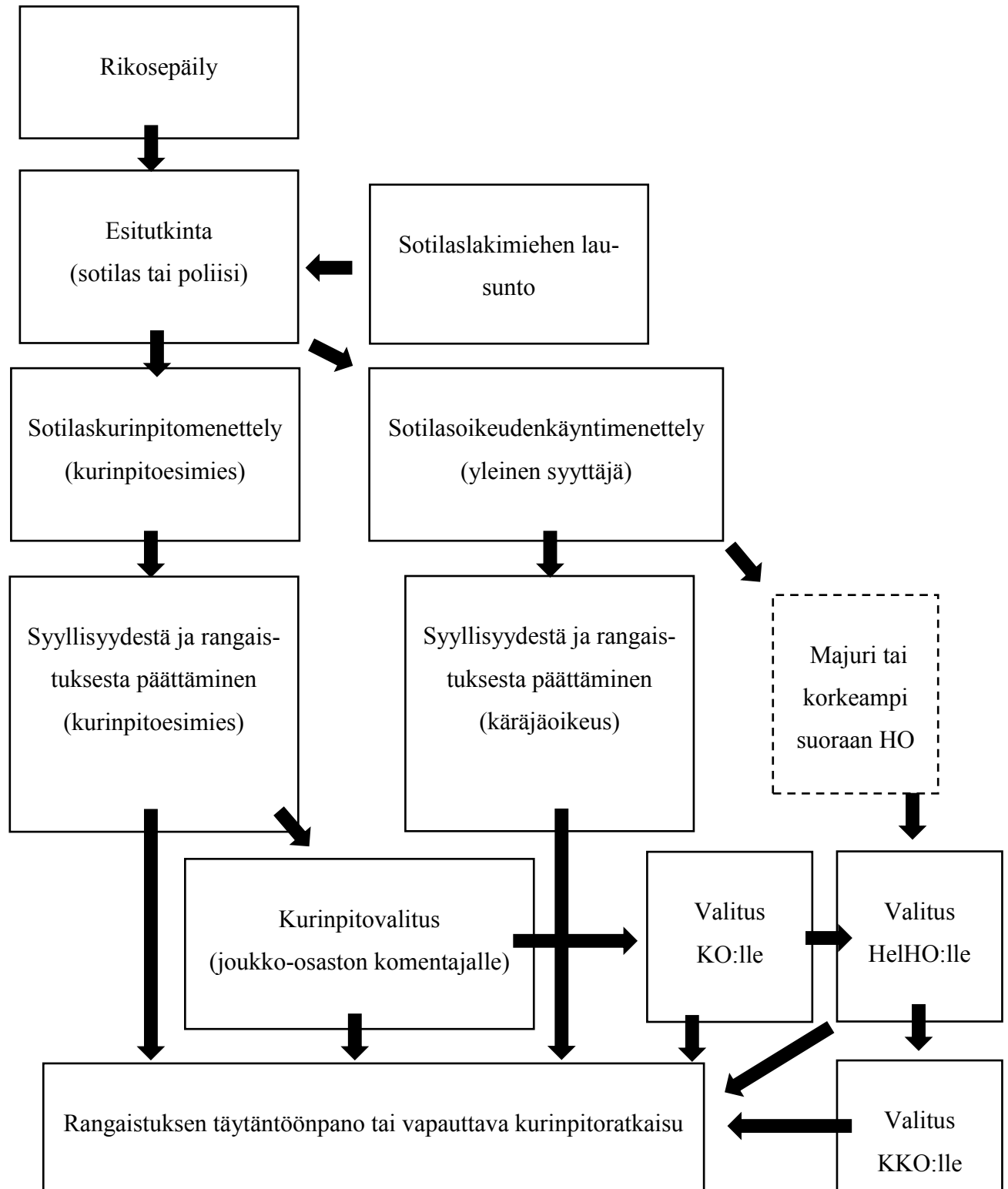
Oikeusupseeri vastaa joukko-osastonsa kurinpitotapausten neljännes-vuositarjastusten valmistelusta ja hän myös pitää yllä joukko-osastonsa kurinpitoarkistoa. Oikeusupseerin tehtävä on kuitenkin yleensä yhdistetty jonkun toisen henkilöstöalaaan liittyvän tehtävän kanssa, jolloin oikeusupseerin ajankäyttö on jaettua ja aikaa omaehtoiseen oikeudenhoidon työhön ja valvontaan ei juuri jää.

Sotilaslakimiehet palvelevat puolustushaarojen, kuten Maavoimien, esikunnissa sekä pääesikunnassa. He ovat siviilivirassa olevia henkilöitä, joilla on vähintään oikeustieteen ylempi korkeakoulututkinto.³⁰ Yhtenä heidän työtehtävistään on kurinpitoesimiesten neuvonta ja sotilaslakimiehen lausuntojen antaminen sotilaskurinpitoasioissa. Lisäksi sotilaslakimiehet avustavat puolustushaaran komentajaa valvomaan ja tarkastamaan kurinpitoarkistoa.

³⁰ Valtioneuvoston asetus puolustusvoimista 20.12.2007/1319, 12 § 2 mom. 1-kohta.

3.1.4 Kurinpitomenettelyn vaiheet

Edellä selostetun mukaisesti sotilaskurinpitoprosessi muodostuu pääpiirteittäin seuraavanlaiseksi:

3.2. Sotilasoikeudenkäyntimenettely

Sotilasoikeudenkäyntimenettelystä säädetään sotilasoikeudenkäyntilaissa. Sotilasrikosasia siirtyy sotilasoikeudenkäyntimenettelyyn, kun edellytykset käsitellä asia kurinpitomenettelyssä eivät täyty.³¹

Tällaisia tapauksia oli 264 vuonna 2015.³² Syynä asian siirtämiselle yleiselle syyttäjälle on yleensä sotilasrikoksen vakavuus tai se, että rikoksen tehnyt ei ole enää rikoslain 45 luvun alainen eli on kotiutunut palveluksesta. Kun laissa säädetty rangaistusminimi tai yleinen rangaistuskäytäntö on niin korkea, ettei kurinpitoesimiesten toimivalta riitä, on siirrolle luonnollinen syy. Tällainen on esimerkiksi törkeä vartiorikos (RL 45:8), josta minimirangaistus on 4 kuukautta vankeutta.

3.2.1 Syyteharkinta

Sotilasrikosasioissa syyttäjinä toimivat kihlakunnansyyttäjät, jotka valtakunnansyyttäjä on näihin tehtäviin määrännyt (SOL 4.1 §). Aikaisemmin syyttäjinä toimivat Puolustusvoimien palveluksessa olevat sotilaslakimiehet.

Erona normaalissa syyteharkinnassa ja sotilasrikosten tapauksessa on se, että syyttäjä ei saa jättää nostamatta syytettä asiassa vähäisyysperusteella tai siksi, että rikosentekijä on ollut rikoksen tekohetkellä alaikäinen (SOL 4.3 §).³³ Sen sijaan joukko-osaston komentajalla, joka tekee päätöksen asian lähettämisestä syyttäjälle, on oikeus jättää lähettämättä asia syyteharkintaan, jos hän katsoo, että teko on johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi an-

³¹ Ks. soveltamisala, s. 13.

³² PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

³³ Nykyisin varusmiespalvelukseen ei pääse alaikäisenä.

nettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä taikka tekoa muutoin on pidettävä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta vähäisenä (SOL 14.2 §). Syyteharkinta on siten jaettu joukko-osaston komentajan ja kihlakunnansyyttäjän kesken.

Syyttäjän on sotilasoikeudenkäyntilain 15 §:n mukaan suoritettava syyteharkinta ja muut toimenpiteet sotilasoikeudenkäyntiasioissa kiireellisinä. Asiaa ei myöskään saa käsitellä sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain mukaisessa menettelyssä.

3.2.2 Sotilasoikeudenkäynti

Sotilasoikeudenkäyntiasia saatetaan vireille siinä sotilasrikoksia käsittelevässä käräjäoikeudessa, joka on lähimpänä joukko-osastoa, jossa vastaaja palvelee tai sitä paikkakuntaa, jossa vastaaja oleskelee (SOL 5 §). Sotilasoikeudenkäyntilain 1.2 §:n mukaan sotilasoikeudenkäyntiasioita käsitteleviä alioikeuksia ovat Etelä-Karjalan, Helsingin, Kainuun, Kanta-Hämeen, Keski-Suomen, Kymenlaakson, Lapin, Länsi-Uudenmaan, Pirkanmaan, Pohjanmaan, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon, Päijät-Hämeen, Satakunnan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeudet. Jos sotilasrikosasiassa on syytettynä vähintään majurin arvoinen sotilashenkilö, ensimmäisenä oikeusasteena toimii Helsingin hovioikeus (SOL 6 §). Helsingin hovioikeus toimii myös muutoksenhakutuomioistuimena kaikkien sotilasrikoksia käsittelevien alioikeuksien päätöksiin.

Käräjäoikeuden käsitellessä sotilasrikosasiaa tuomioistuimen kokoonpanoon kuuluu puheenjohtajan lisäksi kaksi sotilasjäsentä, joista toisen tulee olla upseeri ja toisen opistoupseeri, aliupseeri, sotilasammattihenkilö tai miehistöön kuuluva sotilas (SOL 3.1 § ja 10 §). Menettelyyn yleisessä tuomioistuimessa sovelletaan lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa, sillä erotuksella, ettei vastaajaa saa tuomita rangaistukseen vastoin oikeuden puheenjohtajan mielipidettä.³⁴ Hovioikeudessa normaalin kokoonpanon lisäksi tuomioistuimen kokoonpa-

³⁴ Lappi-Seppälä, 2000, s.264.

noon kuuluu kaksi vähintään majurin arvoista upseeria ja korkeimmassa oikeudessa normaalin kokoonpanon lisäksi kaksi vähintään everstin arvoista upseeria (SOL 10 §). Sotilasjäsenet eivät osallistu jatkokäsittelyluvan käsittelyyn.

Tuomioistuimien sotilasjäsenten asemaa on tarkasteltu Kimmo Ilmari Kiisken artikkelissa Sotilastuomari vallanjako-opin tähtäimessä.³⁵ Artikkelissa pohditaan teoreettisesti sitä, vaarantuuko oikeusturva sotilasrikosprosessissa ja onko mahdollista, että samalla sotilashenkilöllä on useita eri rooleja prosessin aikana vallanjako-opin vastaisesti.

Kuten edellä on esitetty, perusyksikön päällikkö vastaa esitutinnan toimittamisesta, vaikka ei tutkikaan asiaa henkilökohtaisesti itse. Päällikkö toimii myös tuomarin roolissa päättäen syyllisyydestä ja rangaistuksesta, toisaalta on huomattava, että syyllisyyden ollessa epäselvä asia tulee saattaa käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Lisäksi perusyksikön päälliköllä on valta käskyin ja ohjesäännöin luoda velvoitteita alaisilleen, joiden rikkomisesta hänellä on myös valta rangaista alaistaan. Teoriassa on myös mahdollista, että sama perusyksikön päällikkö istuu käräjäoikeiden kokoonpanossa käsittelemässä samaa asiaa, mutta käytännössä tätä ei tapahdu. Mielestäni huomiota pitäisi kiinnittää tuomioistuinten sotilasjäsenten sijaan nimenomaan mieluummin kurinpitoesimiehen asemassa olevan henkilön mahdollisiin ristiriitaisiin valtaoikeuksiin vallanjako-opin näkökulmasta.

Käräjäoikeuksien sotilasjäseniksi on käytännössä nimitetty esikunnissa työskenteleviä upseereita, jotka eivät ole varusmiesten suoranaisia esimiehiä ja joilla ei siis ole kurinpitovaltaa sotilasorganisaatiossa. Tuomioistuimen sotilasjäsenten puolueettomuutta ja esteettömyyttä pyritään myös varmistamaan säännöksin, joiden mukaan sotilasjäsenten on ennen tehtävään määräämistä annettava tuomioistuinlain 11 luvun 12 §:ssä tarkoitettu sidonnaisuusilmoitus sekä annettava tuomarinvakuutus tuomioistuinlain 1 luvun 7 §:n mukaan ennen tehtävään ryhtymistä (SOL 12 §). Kiiski on myös artikkelissaan esittänyt huolen kynnyksestä puolustautua ja arvostella sotilaskäskyjä sekä toimintatapoja korkea arvoisten upseerien edessä.³⁶ Mielestäni huoli on aiheellinen.

³⁵ Kiiski, 2007.

³⁶ Kiiski, 2007, s.273

Sotilasoikeudenkäyntilain mukaisessa menettelyssä tuomioistuimien voi tuomita sotilasrikoksista rangaistuksiksi kurinpitorangaistuksen, sakkoa, ehdollista vankeutta tai ehdotonta vankeutta. Tuoreessa rangaistuskäytännössä on sotilasrikoksista vankeusrangaistuksien sijaan alettu käyttää rangaistuslajina valvontarangaistusta. Ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomitaan sotilasrikoksista rauhan aikana käytännössä asevelvollisuudesta kieltäytymisestä eli niin sanotusta totaalikieltäytymisestä, vaikka muistakin sotilasrikoksista on mahdollista tuomita ehdotonta vankeutta teon ollessa riittävän vakava.

4. Rangaistuslajit

Rikoslain 6 luvun 1.4 §:n mukaan sotilaille tai muulle rikoslain 45 luvun alaiselle henkilölle määrättävät kurinpitorangaistukset ovat muistutus, ylimääräinen palvelus, varoitus, poistumiskielto, kurinpitosakko ja aresti.³⁷ Puolustusvoimista annetussa laissa tarkoitettulle ammattisotilaille normaalioloissa langetettavat rangaistukset kurinpitomenettelyssä ovat muistutus, varoitus ja kurinpitosakko (SKRTL 9 §). SKRTL 3 §:ssä on säädetty kunkin rangaistuslajin minimi- ja maksimimäärät. Rangaistuslajia valittaessa noudatetaan kuitenkin SKRTL 50 §:ssä säädettyä lievemmän kurinpitorangaistuksen ensisijaisuutta:

Kurinpitorangaistuksena on käytettävä muistutusta, ylimääräistä palvelusta tai enintään kymmenen vuorokauden poistumiskieltoa, jolleivät rikoksen laatu tai rikosten lukumäärä, kurin ja järjestyksen säilyttäminen, rikoksentekijän aikaisempi palvelus taikka muut rikosta tai rikoksentekijää koskevat seikat edellytä muun kurinpitorangaistuksen määräämistä.

SKRTL 50 §:n mukaan lieviä kurinpitorangaistuksia ovat: muistutus, ylimääräinen palvelus ja enintään 10 vuorokautta kestävä poistumiskielto. Vakavampina kurinpitorangaistuksina pidetään siis yli 10 vuorokautta kestävää poistumiskieltoa, varoitusta, kurinpitosakkoa ja arestia. Kyseisestä pykälästä ilmenevä jako vastaa vanhan sotilaskurinpitolain jakoa kurinpito-ojennuksiin ja kurinpitorangaistuksiin. SKRTL 3.6 §:n mukaan kurinpitorangaistusta ei saa määrätä tai tuomita ehdollisena.

Rikoslain systematiikan ja SKRTL 50 §:n perusteella lainsäätäjän tarkoittama rangaistusten ankaruusjärjestys olisi siis: muistutus, ylimääräinen palvelus, enintään 10 vuorokautta kestävä poistumiskielto, varoitus, yli kymmenen vuorokautta kestävä poistumiskielto, kurinpitosakko ja aresti. Varoituksen ja erimittaisten poistumiskieltojen välinen ankaruusjärjestys on vahvistettu SKRTL:n esitöissä.³⁸

³⁷ Rikoslain systematiikasta voisi päätellä, että varoitusta pidetään poistumiskieltoa lievempänä rangaistuksena, koska se listataan ennen poistumiskieltoa.

³⁸ HE 30/2013 vp, yksityiskohtaiset perustelut, luku 1.1, II osa, 3 §.

Kurinpitorangaistuksilla on myös epäsuoria vaikutuksia rangaistun sotilasuraan. Kurinpitorangaistusten vaikutukset voivat näkyä esimerkiksi kyseisen sotilaan palkitsemisessa, ylentämisessä tai sellaisiin tehtäviin valitsemisessa, joissa vaaditaan nuhteettomuutta. Lisäksi sotilasrikoksiin syyllistyminen on omiaan heikentämään rangaistun esimiesten luottamusta rangaistuun. Luottamuksen menetyksellä voi olla suuriakin vaikutuksia rangaistun käytännön palvelukseen, jos hän menettää mahdollisesti saamansa ”vapaudet”. Vapauksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä yleensä pidempään yksikössä palvelleelle varusmiehelle myönnettyjä epävirallisia palvelusta tai kanssakäyntiä helpottavia luottamuksenosoituksia, kuten turhien ilmoittautumisvelvollisuuksien poistamista tai sotilaskodin käyttöoikeutta myös päiväpalveluksen aikana.³⁹ Tällaiset vapaudet palveluksessa eivät kuitenkaan ole virallisessa asemassa Puolustusvoimissa, vaan voivat esiintyä käytännön kanssakäymisessä esimiehen ja alaisen välillä.

Toisaalta rangaistusten preventiovaikutus voi olla hyvin erilainen riippuen kyseisen henkilön suhtautumisesta varusmiespalvelukseen tai sotilasuraan. Motivoituneelle ja hyvää menestystä varusmiespalveluksessa tai myöhemmin sotilasuraa tavoittelevalle henkilölle varsinkin rangaistusten epäsuorien vaikutusten pelote on suuri. Mutta jos kyseessä on henkilö, joka on ainoastaan tullut suorittamaan varusmiespalveluksen pois palvelemalla puoli vuotta miehistön jäsenenä eikä hän ole kiinnostunut sotilasurasta, ylennyksistä tai palkinnoista, epäsuorien vaikutusten pelko on vähäinen. Tällöin esimerkiksi muistutusta, varoitusta tai sellaista poistumiskieltoa, joka ei rajoita lomankäyttöoikeutta, voidaan pitää tehottomina rangaistuslajeina.

Rangaistuksen täytäntöönpanosta vastaa varoitusta, kurinpitosakkoa ja arestia lukuun ottamatta sen perusyksikön päällikkö, jossa rikokseen syyllistynyt palvelee (SKRTL 69 §). Rangaistusten täytäntöönpanoa koskee pääesikunnan oikeudellisen osaston antama hallinnollinen ohje seuraamusten täytäntöönpanosta, sekä määräykset arestin täytäntöönpanosta ja henkilöiden säilyttämisestä päävartiossa. Pääesikunnan antamat ohjeet eivät kuitenkaan ole

³⁹ Varusmiehet käyttävät vapauksista nimikettä ”koulutuksen suoma etu” tai ”KSE”.

sitovia, vaan niiden tarkoituksena on yhdenmukaistaa alempien viranomaisten toimintaa. Arestia koskevat määräykset ovat kuitenkin sitovia hallinnollisia määräyksiä.⁴⁰

Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin kaikkia sotilasrikoksista määrättäviä kurinpitoseurauksia.

4.1. Muistutus

Muistutus on sotilaskurinpidollisista rangaistuksista lievin. Kurinpitoesimies antaa muistutuksen kirjallisessa muodossa henkilökohtaisesti kurinpidon kohteena olevalle alaiselleen (SKRTL 72 §). Vaikka muistutuksella ei olekaan suoria vaikutuksia rangaistun palvelukseen, silläkin voi olla edellä mainittuja epäsuoria vaikutuksia rangaistun palvelukseen ja sotilasuraan. Tällaiset negatiiviset vaikutukset voivat liittyä esimerkiksi ylentämiseen tai muuhun palkitsemiseen sekä hakeutumiseen sellaisiin tehtäviin, joissa vaaditaan nuhteettomuutta. Se, onko yksittäisellä muistutuksella merkitystä tällaisiin tehtäviin hakeuduttaessa, on varmasti tapauskohtaista, mutta yleisesti ottaen täydellistä nuhteettomuutta arvostetaan. Lisäksi mahdollisia uusia kurinpitorangeistuksia määrättäessä on SKRTL 49 §:n mukaan otettava huomioon rikoksentekijän mahdolliset aiemmat kurinpitorangeistukset. Muistutusta käytetään vähäisissä rikkeissä, joista ei ole aiheutunut haittaa tai vaaraa. Esimerkiksi vähäinen vartiorikos, jossa on ollut enemmänkin kysymys huolimattomuudesta kuin säännöistä piittaamattomuudesta:

Kurinpitoratkaisu 39/2.VK/KARPR/2015

Lievä vartiorikos (RL 45:7)

Alikersantti A, toimiessaan yksikön päällikön käskystä yksikön varusmiesvalvojana, rikkoi Karjalan prikaatin palvelusohjetta poistuessaan yksiköstä varuskuntavapaalle

⁴⁰ PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, s.3.

klo 18:00 ja 21:04 väliseksi ajaksi. Yksikössä ei tuona aikana ollut varusmiesvalvojaa.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin muistutus.

4.2. Ylimääräinen palvelus

SKRTL 3 §:n mukaan ylimääräistä palvelusta voidaan määrätä sotilaskurinpitoprosessissa tai tuomita tuomioistuimessa vähintään yksi kerta ja enintään viisi kertaa. Yksi kerta ylimääräistä palvelusta tarkoittaa kahden tunnin yhtämittaista jaksoa sellaista työtä, joka ei kuulu palvelusohjelmaan (SKRTL 73 §). Työn tulee olla mielekästä ja tarkoituksenmukaista ojenetun palvelusaseman kannalta. Ylimääräinen palvelus ei saa siten olla turhaa työtä, kuten hiekkakasan edestakaisin siirtämistä paikkojen A ja B välillä. Nykypäivän Puolustusvoimissa esimerkiksi tällaista hiekkakasan siirtelyä tai muun ”turhan” tai nöyryyttävän työn teettämistä voitaisiin mahdollisesti arvioida myös esimiesaseman väärinkäyttämisenä eli simputtamisena. Ylimääräistä palvelusta rangaistuslajina käytettäessä tavoitteena on pidettävä sitä, että ylimääräisen palveluksen suorittaminen säästää kyseisen työn tekemisen toiselta sotilalta.⁴¹ Esimerkiksi lumitöitä ja siivous- tai järjestelytehtäviä käytetään yleisesti ylimääräisenä palveluksena. Kainuun prikaatin kurinpitoratkaisussa 26/HK/KAIPR/2015 rangaistuksena on käytetty jokasyksyistä askareta:

Kurinpitoratkaisu 26/HK/KAIPR/2015

Sotilaan sopimaton käyttäytyminen (RL 45:18)

⁴¹ PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, s.11.

Upseerikokelas A esiintyi iltavapaalta palatessaan yksikön tiloissa ilmeisen päihtyneenä, mikä ilmeni puheen sammaltamisena, sekä hoiperteluna. Lisäksi upseerikokelas A aiheutti häiriötä ja pahennusta lukkiutumalla, oksentamalla sekä nukahtamalla yksikön henkilökunnan WC-tiloihin.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin ylimääräistä palvelusta kaksi kertaa. Rangaistus suoritettiin kahtena iltana kello 18:00–20:00 ajoneuvojen renkaita vaihtaen.

Tulkittaessa tarkoituksenmukaista työtä palvelusaseman kannalta ei ole kuitenkaan menty niin pitkälle, että aliupseerina tai upseerikokelaana palvelevaa varusmiestä ei voisi määrätä suorittamaan ruumiillisia, normaalisti miehistölle kuuluvia tehtäviä, kuten edellisessä esimerkissä. Palvelusaseman kannalta sopivaa työtä on arvioitu ainakin Geneven sopimuksessa sotavankien kohtelusta. Siinä nimittäin määrätään, että aliupseerin voi määrätä vain valvomaan ruumiillisen työn suorittamista ja upseeria ei voi määrätä tekemään mitään työtä ilman tämä sitä itse pyytää.⁴² Tällainen määräys juontaa juurensa varsinkin historialliseen upseerien sotilasarvon ja aseman kunnioittamiseen. Tällainen määräys ei tietenkään sovellu edes teoriassa ylimääräiseen palvelukseen, koska se on laissa säädetty rangaistuslaji eikä rangaistu ole sotavanki.

Käytännössä ylimääräisen palveluksen täytäntöönpano tarkoittaa sitä, että varusmiehen vapaa-aika päiväpalveluksen jälkeen kuluu ylimääräistä palvelusta suorittaessa, muiden ollessa iltavapailla tai asioimassa sotilaskodissa. Ylimääräisen palveluksen suorituskerrat on kuitenkin pyrittävä järjestämään siten, etteivät ne estä rangaistua käyttämästä lomavuoroluettelon mukaista viikonloppu- tai vastaavaa vapaata taikka hänelle myönnettyä lomaa.⁴³ Käytännössä tämä pyrkimys toteutuu eikä tiedossani ole, että joissain tapauksissa olisi jouduttu rajoittamaan loman käyttöoikeutta ylimääräisen palveluksen täytäntöönpanemiseksi. Enemminkin on

⁴² Genèveen sopimus sotavankien kohtelusta 12 päivältä elokuuta 1949, 49 artikla, valtiosopimus 8/1955.

⁴³ PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, s.11.

ollut kysymys siitä, että koko rangaistuksen täytäntöönpano on venynyt jopa kuukausien ajalle erilaisten harjoitusten ja lomien käytön vuoksi.⁴⁴

SKRTL 73.3 §:n mukaan ylimääräistä palvelusta ei saa kuitenkaan panna täytäntöön siten, että yllirasittumisen tai muun syyn vuoksi siitä voisi aiheutua vaaraa terveydelle tai olennaista haittaa varsinaisista palvelustehtävistä suoriutumiseksi. Esimerkiksi ylimääräisten apupäivystäjän tehtävien suorittaminen öisin aiheuttaa haittaa varsinaisista palvelustehtävistä suoriutumiseksi ja voi olla myös terveydelle vaarallista. Yöaikaan sijoittuvien vartiotehtävien suorittaminen ylimääräisenä palveluksena on myös kielletty erikseen täytäntöönpano-ohjeessa.⁴⁵

Varusmiesten keskuudessa ylimääräistä palvelusta pidetään suhteellisen ankarana rangaistuksena, koska sen luonteeseen kuuluu jonkinlaisen työtehtävän suorittaminen. Ylimääräinen palvelus voi olla käytännössä katsoen varusmiehelle jopa poistumiskieltoa ankarampi rangaistus silloin, kun poistumiskielton täytäntöönpano ei rajoita varusmiehen lomankäyttöoikeutta.⁴⁶ Silloin kumpikin rangaistus rajoittaa varusmiehen vapautta viettää vapaa-aikansa ilta kuuden ja yhdeksän välillä, mutta ylimääräinen palvelus on sen lisäksi ruumiillista työtä, kun taas poistumiskieltoa kärsiessä voi periaatteessa vaikka nukkua. Kurinpitoesimiesten haastatteluista ilmeni, että tästä syystä jotkut kurinpitoesimiehet ovat käytännössä alkaneet käyttää ylimääräistä palvelusta rangaistuslajina silloin, kun samasta teosta määrätty poistumiskielto ei rajoittaisi lomankäyttöoikeutta.⁴⁷

Systemaattisesti lievemmän rangaistuksen määrääminen tapauksissa, joissa tämä rangaistus on kuitenkin todellisuudessa ankarampi, on kieltämättä vähintäänkin kyseenalaista. Ensinnäkin tällaista rangaistuksen määräämistä voidaan varmasti pitää lainsäätäjän tahdon vastaisena laintulkintana ja toisekseen se luo vähintäänkin mielenkiintoisen pohjan muutoksen-

⁴⁴ MM13225 Kertomus vuonna 2015 Maavoimissa laadittujen kurinpitöratkaisujen tarkastuksesta.

⁴⁵ PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, s. 11.

⁴⁶ Vrt. Lainsäätäjän tarkoittama ankaruusjärjestys, s. 21.

⁴⁷ Kurinpitoesimiesten haastattelut, Jääkäriprikaati, Sodankylä, 18.11.2015.

hauille. Muutoinkaan tällainen menettely kurinpitoesimiehen toimesta, joka on kuitenkin samalla myös rangaistun esimies ja johtaja, ei varmasti herätä luottamusta tai kunnioitusta alaisessa.

Haettaessa muutosta sillä perusteella, että hakijalle olisi pitänyt määrätä systemaattisesti lievemmän rangaistuksen sijaan systemaattisesti ankarampi rangaistus näiden rangaistusten todellisen ankaruuden eroavaisuuksien takia, muutoksenhaun onnistumisen edellytykset ovat varsinkin sotilasorganisaatiossa häviävän pienet. Vaikka tällainen rangaistusjärjestelmän tarkoituksen vastainen menettely onkin selvästi tuomittavaa, sitä on vaikea tunnistaa, jos asiasta ei erikseen valiteta, ja sittenkin tällaisen menettelyn todistaminen voi olla vaikeaa kurinpitoesimiehen harkintavallan ollessa laaja rangaistuslajia valitessa. Tästä lisää luvussa 5.2.

Käytännössä kuitenkin ylimääräisen palveluksen järjestäminen koetaan kurinpitoesimiesten keskuudessa myös jokseenkin työteliääksi, koska sen lisäksi että täytyy keksiä mielekäs työtehtävä, jonkun täytyy valvoa työn suorittamista ja tarkastaa työn tulos. Yleisesti ottaen ylimääräistä palvelusta valvomaan määrätään yksikössä palveleva esimiesasemassa oleva varusmies, kuten varusmiesvalvoja, joka toimii yksikön vanhimpana henkilökunnan ollessa kotonaan ilta- ja yöaikaan. Käytännössä päänvaivaa ovat aiheuttaneet tilanteet, joissa jonkun henkilökunnan jäsenen täytyisi olla paikalla kello kuuden jälkeen illalla sellaisten avainten kanssa, joita ei voi luovuttaa varusmiesasemassa olevan esimiehen haltuun.⁴⁸

4.3. Poistumiskielto

SKRTL 3 §:n mukaan poistumiskieltoa voidaan määrätä sotilaskurinpitoprosessissa tai tuomita tuomioistuimessa vähintään yksi vuorokausi ja enintään viisitoista vuorokautta. Poistumiskielto on eniten käytetty kurinpitorangaistus. Sitä käytettiin kurinpitorangaistuksena 1131 kertaa vuonna 2015.⁴⁹ Poistumiskielton täytäntöönpanon aikana rangaistu ei saa ilman

⁴⁸ Kurinpitoesimiesten haastattelut, Jääkäriprikaati, Sodankylä, 18.11.2015.

⁴⁹ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

täytäntöönpanosta vastaavan esimiehen lupaa poistua joukko-osaston komentajan määräämältä poistumiskieltoalueelta.⁵⁰ Poistumiskieltoalueena käytetään yleisesti joukko-osaston aluetta, jolloin vain varuskunta-alueelta poistuminen on kielletty. Käytännössä tämä tarkoittaa kuitenkin sitä, että varusmiehen oikeus iltavapaan tai viikko-ohjelman mukaisen viikonloppuvapaan, juhlapyhän tai vastaavan vapaan käyttöön peruuntuu. Tässä piileekin rangaistuksen todellinen ankaruus.

Käytännössä poistumiskiellon valvonta toteutetaan siten, että rangaistulle määrätään velvollisuus ilmoittautua vapaa-aikanaan kello 18:00–21:00 perusyksikön päivystäjälle tunnin välein. Tämä estää rangaistun poistumisen poistumiskieltoalueelta, mutta ei kuitenkaan rajoita liikaa rangaistun mahdollisuuksia viettää vapaa-aikaansa. Ilmoittautumisvelvollisuuden vuoksi rangaistu ei kuitenkaan käytännössä voi osallistua esimerkiksi vapaa-ajalla järjestettäviin kerhoihin tai käyttää vapaa-aikaansa ainakaan yhtäjaksoisesti nukkuen. Muuna aikana poistumiskiellon erityisvalvonnalle ei ole tarvetta, koska varusmies on palveluksessa.

Uuden SKRTL 74.1 §:n mukaan enintään kolmen vuorokauden poistumiskieltoa ei saa panna täytäntöön poistumiskieltoon määrätyn viikko-ohjelman mukaisen viikonloppuvapaan, juhlapyhän tai vastaavan vapaan aikana, ellei tämä ole perusteltua rangaistuksen ajoittamiseksi välittömästi rangaistukseen johtaneen teon jälkeen. Rangaistuksen ajoitukselle on tällöin oltava painava syy ja tämä on perusteltava erikseen kurinpitopäätöksessä (SKRTL 74 §). Esimerkiksi toistuvaa kurinpitoseuraamukseen johtanutta piittaamattomuutta tai välinpitämättömyyttä, jolla voisi olla kuria ja järjestystä vaarantava vaikutus, voidaan pitää tällaisena syynä.⁵¹

Kurinpitoesimies ei saa myöskään tahallaan viivyttelämällä tai määräämällä kolmen päivän sijaan neljä päivää poistumiskieltoa, yrittää ajoittaa tai mitoittaa rangaistusta niin, että se estää rangaistun viikonloppuvapaan tai muun myönnetyn loman käytön.⁵²

⁵⁰ PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, s.10.

⁵¹ Ibid.

⁵² PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, s.8.

Vanhassa sotilaskurinpitolaissa ei ollut vastaavaa rajoitusta, vaan poistumiskielto pantiin täytäntöön välittömästi kurinpitopäätöksen tiedoksiannon jälkeen. Muutoksella haluttiin ensinnäkin eroon ongelmallisesta järjestelmästä, jossa poistumiskielto saattoi rajoittaa viikonloppuloman käyttöä mutta ei peruuttanut sitä kokonaan. Tällainen tilanne syntyi esimerkiksi silloin, kun varusmiehellä oli viikonloppuvapaa ja poistumiskielto päättyi lauantaina tai sunnuntaina päivällä, jolloin varusmiehellä oli periaatteessa oikeus lomaan iltaan asti sunnuntaina. Luonnollisesti jos varusmies asui kaukana tai poistumiskielto päättyi sunnuntain puolella todellisia mahdollisuuksia loman viettoon ei juuri ollut. Käytännössä ongelma pyrittiin ratkaisemaan siten, että kurinpitovangista määrättäessä kurinpitoesimies otti poistumiskielton mitoituksessa huomioon sen mahdollisen päättymisajan ja määräsi poistumiskielton kestämään siihen hetkeen asti, kun rangaistun pitäisi lähteä lomalle tai saapua lomalta takaisin. Tulos saattoi siten olla positiivinen tai negatiivinen rangaistuksen saaneelle varusmiehelle.

Toiseksi vanha järjestelmä loi tilanteen, jossa alkuviikosta täytäntöönpantu poistumiskielto oli käytännössä huomattavasti lievempi rangaistus, kuin loppuviikosta täytäntöönpantu sama tai jopa lyhempi poistumiskielto, koska loppuviikosta täytäntöönpantu rangaistus esti rangaistavan viikonloppuvapaalle lähdön. Tällöin rangaistuksen ankaruus oli jokseenkin satumanvaraista. Muutoksen tarkoituksena oli kehittää poistumiskieltoa tasapuolisemmaksi seuraamukseksi.⁵³ Siitä huolimatta nykyäänkin neljän vuorokauden poistumiskielto, joka pannaan täytäntöön maanantaina, on käytännössä huomattavasti lievempi kuin samanmittainen poistumiskielto, joka pannaan täytäntöön perjantaina, jolloin rangaistun viikonloppuvapaa peruuntuu.

Poistumiskieltoa pidetään varusmiesten keskuudessa yleisesti ottaen ankarimpana rangaistuslajina, koska varusmiehen oikeus olla viikonloppuna lomalla on heille erittäin tärkeä. Näin ollen moni varusmies varmasti ottaisi mielellään varoituksen tai menettäisi päivära-

⁵³ HE 30/2013 vp, yksityiskohtaiset perustelut, luku 1.1, II osa, 74 §.

hansa kurinpitosaakon muodossa, jos saisi siten pitää oikeutensa viikonloppuvapaaseen. Virallisen linjan ja systematiikan mukaan varoitus ja varsinkin kurinpitosaakko ovat kuitenkin huomattavasti poistumiskieltoa ankarampia rangaistuksia.

Kielto poistua varuskunta-alueelta (poistumiskieltoalue) voi myös johtaa eriarvoiseen kohteluun varusmiesten välillä, jos varuskunnan sotilaskoti sijaitsee varuskunta-alueen ulkopuolella ja osa perusyksiköistä sallii sotilaskodin käytön siitä huolimatta, että se sijaitsee varuskunta-alueen ulkopuolella. Tällaisia eroavaisuuksia on käytännössä esiintynyt.

4.4. Varoitus

Varoitus on muistutukseen verrattavissa oleva, mutta vakavampi kurinpitokeino, jonka täytäntöönpano on muistutuksesta poiketen julkinen. Varoitus julkaistaan sen joukon päiväkäskyssä, jossa rangaistu palvelee tai on viimeksi palvelut, ellei kyseessä ole joukko-osaston komentaja tai häntä korkeammassa virka-asemassa oleva (SKRTL 75 §). Heidän varoituksensa julkaistaan pääesikunnan päiväkäskyssä. Edellä mainitun lievemmän kurinpitorangeistuksen ensisijaisuuden mukaan varoitusta pidetään vakavampana kurinpitorangeistuksena, eikä sitä saa määrätä rangaistukseksi, elleivät rikoksen laatu tai rikosten lukumäärä, kurin ja järjestyksen säilyttäminen, rikosentekijän aikaisempi palvelus taikka muut rikosta tai rikosentekijää koskevat seikat sitä edellytä. Varoituksen täytäntöönpanosta huolehtii joukko-osaston oikeusupseeri.⁵⁴

Varoituksen ankaruus perustuu sen julkiseen luonteeseen. Päiväkäskyjen julkisuuden laajuus on kuitenkin käytännössä suhteellisen rajoitettu, koska niiden varsinkin varusmiehille vähäisen merkityksen takia ne jäävät lukematta, jos edes löytävät tietänsä varusmiesten käsiin. Varoituksen merkityksen varusmiehille voi muutenkin kyseenalaistaa. Kuten edellä on todettu, moni varusmies varmasti ottaisi mielellään lievistäkin teoista rangaistukseksi mieluummin varoituksen, kuin ylimääräistä palvelusta tai poistumiskieltoa siitä huolimatta, että

⁵⁴ PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, s.8.

varoitus on lainsäätäjän mukaan huomattavasti korkeammalla rangaistusten ankaruusjärjestyksessä. Haastatteluiden perusteella kurinpitoesimiehet tiedostavat varoituksen tehottoisuuden ja pyrkivät välttämään varoituksen antamista varusmiehille määräämällä niitä vain sellaisissa tilanteissa, joissa käytettävissä ei ole muita rangaistuslajeja.⁵⁵ Tällaiset tilanteet voivat liittyä esimerkiksi siihen, että rangaistava varusmies ollaan kotiuttamassa, jolloin muita rangaistuksia ei ehditä panna täytäntöön.

Ammattisotilaille eli henkilökuntaan kuuluville varoituksella ja sen julkisuudella on merkitystä, koska ammattisotilaan alaiset ja työkaverit samassa joukossa todennäköisesti näkevät päiväkäskyn. Lisäksi varoitus on henkilökuntaan kuuluvalla vakava rangaistus senkin takia, että useat kurinpitorangeistukset voivat johtaa virkasuhteen päättymiseen.

4.5. Kurinpitosaakko

Kurinpitosaakko on käytännössä ankarin sotilaskurinpitomenettelyssä käytetty rangaistus. SKRTL 3 §:n mukaan kurinpitosaakkoa voidaan määrätä sotilaskurinpitoprosessissa tai tuomita tuomioistuimessa vähintään yhdeltä päivältä ja enintään kolmeltäkymmeneltä päivältä. Sen voi määrätä vain joukko-osaston komentaja, häntä ylempi kurinpitoesimies tai tuomioistuin (SKRTL 12.1 §). Kurinpitosaakon rahamäärä on SKRTL 3.5 §:n mukaan asevelvollisuuslain tai naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain nojalla palvelevalle yhdeltä päivältä hänen päivärahansa suuruinen. Varusmiehen päiväraha on porrastettu kuluineen palvelusajan mukaan: 5,10 euroa (1–165 pv), 8,50 euroa (166–255 pv) ja 11,90 euroa (256–347 pv). Lisäksi naisille maksetaan varusrahaa 0,50 €/päivä sellaisen henkilökohtaisen varustuksen hankkimiseen, jota Puolustusvoimat ei järjestä.

Ammattisotilaan kurinpitosaakon rahamäärä on yhdeltä päivältä yksi viidesosa hänen keskimääräisestä päivätulostaan, kuitenkin vähintään asevelvollisille maksettavan suurimman

⁵⁵ Kurinpitoesimiesten haastattelut, Jääkäriprikaati, Sodankylä, 18.11.2015.

päivärahan verran. Kurinpitosaakko pannaan täytäntöön noudattaen sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta annettuja säännöksiä (SKRTL 76 §). SKRTL 6 §:n mukaan maksamatonta kurinpitosaakkoa ei kuitenkaan voida muuntaa vankeudeksi. Kurinpitosaakon varsinaisena täytäntöönpanoviranomaisena toimii oikeusrekisterikeskus.⁵⁶

Kurinpitosaakkoa käytetään rangaistuksena vain vakavimmista sotilasrikoksista ja erityisesti tapauksissa, jotka myös johtavat siihen, että varusmiehen palvelus keskeytetään. Tällaisessa tapauksessa kurinpitosaakko on käytännöllinen rangaistusmuoto, koska varoituksen tapaan se on nopea määrätä ja rangaistuksen määräämisen jälkeen täytäntöönpano siirtyy pois sotilasorganisaation piiristä.

4.6. Aresti

Aresti on kurinpitosaakosta ankartin. Arestin sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen, ja se suoritetaan päävartiossa tai muussa vartiodussa huoneessa (SKRTL 77 §). Arestin voi tuomita vain sotilasoikeudenkäyntilain mukaisessa menettelyssä tuomioistuimien ja sitä voidaan tuomita vähintään yksi ja enintään kolmekymmentä vuorokautta (SKRTL 3.4 §). Käytännössä arestia kuitenkin käytetään kurinpitosaakosta vain harvoin, koska sotilaskurinpitolaain 1998 voimaan tulleen muutoksen⁵⁷ myötä sen voi tuomita vain tuomioistuimien. Tuomioistuinten käsittelyajat ovat niin pitkiä, ettei tuomiota ehditä antaa tai se ei ehdi tulla lainvoimaiseksi ennen, kun rikoksentekijä on kotiutunut, jolloin arestirangaistusta ei voida enää panna täytäntöön.

⁵⁶ PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano, s.9.

⁵⁷ Laki sotilaskurinpitolaain muuttamisesta 991/1997.

Muutoksen taustalla oli tarve saattaa arestia koskevat säännökset yhteneviksi perusoikeusuudistuksen yhteydessä muutetun hallitusmuodon 6 §:n 3 momentin kanssa, jonka mukaan sellaisen rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin.⁵⁸ Kyseisen säännöksen perustelujen mukaan vapaudenmenetyksiin kuuluu myös arestirangaistus.⁵⁹

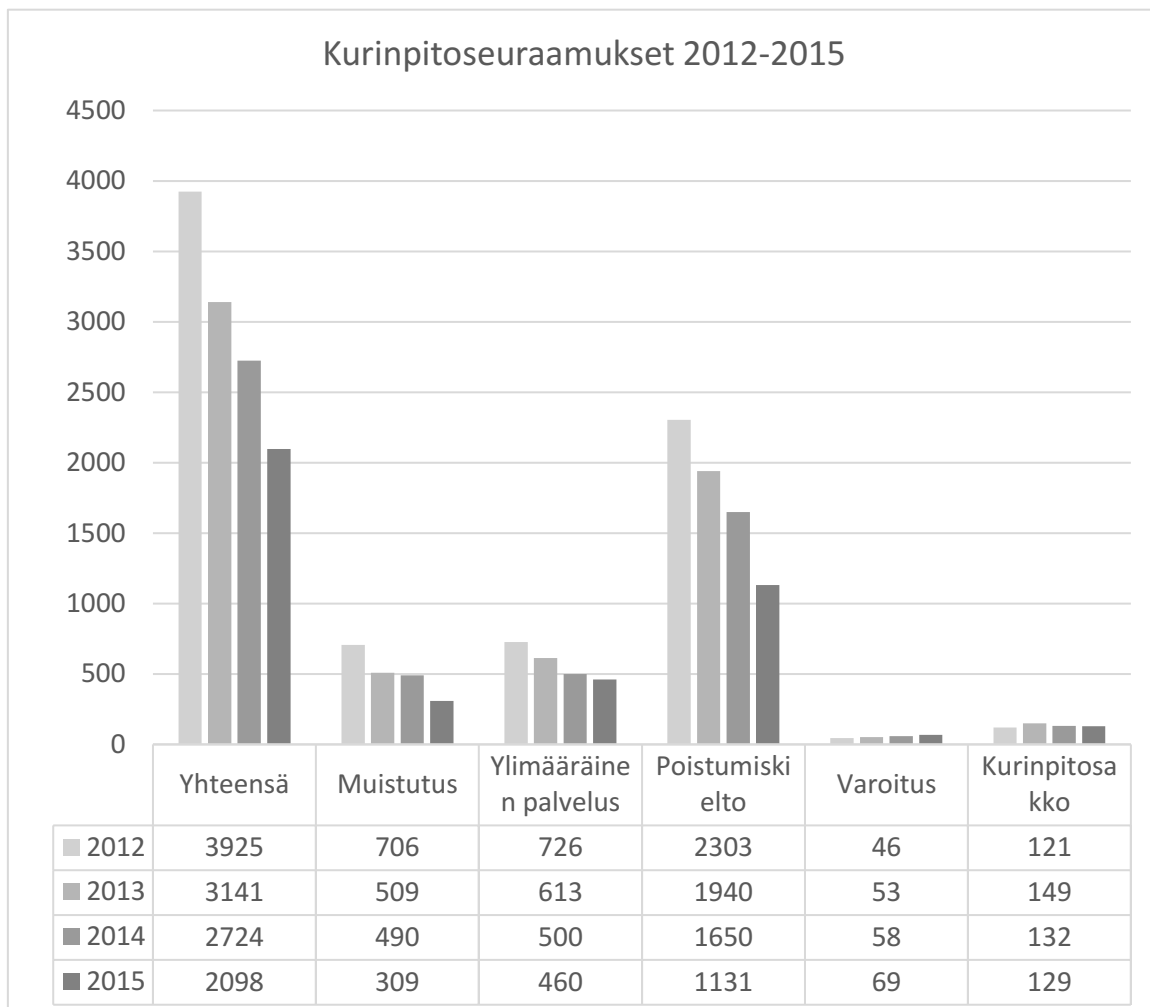
Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea ehti myös antaa arestirangaistusta koskevan langettavan päätöksen Suomelle tapauksessa Vuolanne v. Finland. Päätöksessään ihmisoikeuskomitea totesi, että varusmiehellä, jolle oli määrätty arestirangaistus, tuli olla mahdollisuus saattaa rangaistuksensa tuomioistuimen arvioitavaksi. Ihmisoikeuskomitea ei pitänyt riittävänä muutoksenhakukeinona tarkastuspyyntömenettelyä, jossa tuomio saatettiin ylemmän kurinpitoesimiehen tarkasteltavaksi.⁶⁰

⁵⁸ HE 40/1997 vp, yleisperustelut, luku 1.2.

⁵⁹ HE 309/1993 vp, yksityiskohtaiset perustelut, luku 1.1.

⁶⁰ Vuolanne v. Finland, UN Human Rights Committee, 2 May 1989.

4.7. Rangaistuslajit tilastoina

Kurinpitoseuraamusten määrä on ollut tasaisessa laskussa jo useita vuosia sotilasrikosten määrän vähentymisen takia. Huomion arvoista on, että vuosittain poistumiskielto kattaa enemmän kuin puolet kaikista kurinpitoseuraamuksista. Vakavampien seuraamusten, varoituksen ja kurinpitosaakon, määrät ovat taas pysyneet vakioina, eikä seuraamusten kokonaismäärän väheneminen ole vaikuttanut niiden määriin. Rangaistukset ovat voimakkaasti painottuneet lieviin rangaistuksiin, jotka vastaavat aiemman sotilaskurinpitolain mukaisia kurinpito-ohjenuksia. Muistutusten, ylimääräisen palveluksen ja 1-10 vuorokauden poistumiskieltojen yhteenlaskettu määrä on ollut noin 90% kaikista seuraamuksista. Arestirangaistusten käyttö viime vuosina on ollut käytännössä olematonta, joten sitä ei ole mukana taulukossa. Syyttäjälle syyteharkintaa varten on vuonna 2015 toimitettu yhteensä 201 jutun esi-

tutkinta-asiakirjat. Syyttäjälle lähetettyjen asioiden määrä on pysynyt aiempien vuosien tasolla. Vuonna 2014 syyttäjälle toimitettiin 185 juttua ja vuonna 2013 215 juttua.⁶¹ Tilastoja vuodesta 2016 ei ole ollut vielä saatavilla tätä työtä kirjoitettaessa, mutta koska sotilasrikosten määrä nousi vuonna 2016 25%, oletettavaa on, että myös kurinpitörangaistuksien määrä on lisääntynyt. Rikosten määrän kasvu ei kuitenkaan heijastu täysimääräisesti kurinpitörangaistusten määrään useista rikoksista yhteisen kurinpitörangaistuksen määräämisen mahdollisuuden takia.

Kurinpitörangaistusten määrän edelleen voimakkaana jatkuvasta laskusta Puolustusvoimissa laadittiin erillisselvitys, jossa pyritään selvittämään rangaistusten määrän laskun ja esitutkintakynnyksen välistä mahdollista yhteyttä.⁶² Yhteyttä rangaistusten määrän laskun ja esitutkintakynnyksen välillä ei kuitenkaan löydetty. Selvityksessä merivoimien esikunta toi kuitenkin esille, että uuden lain työläämmän esitutkintamenettelyn myötä puuttumiskynnyks on voinut laskea.⁶³

⁶¹ MM13225 Kertomus vuonna 2015 Maavoimissa laadittujen kurinpitöratkaisujen tarkastuksesta.

⁶² Ibid.

⁶³ PEOIKOS asiakirja AM3160 - Rikos- ja seuraamustilastoissa tapahtuneiden muutosten syitä koskeva selvitys.

5. Rangaistuslajin valinta

Rangaistuslajin valinnalla on suuri merkitys kurinpidollisten toimien kohteena olevien sotilaiden yhdenvertaisuuden kannalta. Perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaate koskee myös sotilaita siinä missä muitakin. Luonnollisesti rikosprosessissa samankaltaisista teoista tulisi seurata yhtäläiset rangaistukset riippumatta siitä, missä, milloin tai kuka rangaistuksen on tuominnut. Rikosoikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuudella ja rangaistuksen määräämistä koskevilla säännöillä on myös keskeinen merkitys yleiselle lainkuuliaisuudelle.⁶⁴

Käytännössä eri rangaistuslajeilla on myös hyvin erilaisia vaikutuksia sotilaan palvelukseen ja vapaa-aikaan. Edellä on arvioitu eri rangaistuslajien käytännön vaikutuksia eri ajankohdina tai laajuudessa määrättyinä. Rikosoikeudellisessa rangaistusjärjestelmässä rangaistuksen vakavuuden tulisi perustua rikosten määrään, vakavuuteen ja teon tahallisuuden asteeseen.⁶⁵

Tässä luvussa keskitytään siihen, millä perusteella kurinpitoesimies tekee valinnan rangaistuslajien kesken kurinpitomenettelyssä, pitäen kuitenkin mielessä eri rangaistusvaihtoehtojen eri vaikutukset ja todellinen ankaruus.

5.1 Lainsäädäntö ja ohjeet

Kurinpitomenettelyssä voidaan määrätä kurinpitorangeistus, jos teosta ei tuomioistuimessa yleisen rangaistuskäytännön mukaan olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa (SKRTL 46 §). Lisäksi edellytyksenä on, että epäilty on tunnustanut teon tai syyllisyyttä voidaan pitää muuten selvänä. Rangaistusta ei saa kuitenkaan määrätä kurinpitomenettelyssä, vaan asia on vietävä tuomioistuimeen jos (SKRTL 46.3 §):

⁶⁴ Frände, 2007, s.24

⁶⁵ Frände, 2007, s. 383

- 1) rikoksen tehnyt ei enää ole rikoslain 45 luvun alainen;
- 2) asianomistaja ei ole suostunut asian käsittelyyn kurinpitomenettelyssä vaan vaatii asian käsiteltäväksi tuomioistuimessa;
- 3) useista rikoksista jostakin on nostettava syyte tuomioistuimessa ja rikoksilla on yhteyttä keskenään; tai
- 4) samaan rikokseen osallisista jotakuta on syytettävä tuomioistuimessa eikä asian ratkaisemista erillisenä ole pidettävä tarkoituksenmukaisena.

Kurinpitorangeistuskäytäntöä ohjaavat rikoslain ja SKRTL:n säännökset sekä pääesikunnan oikeudellisen osaston antama seuraamussuositus.⁶⁶ Rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan rangaistus tulee mitata niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin ja rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Lisäksi SKRTL 49 §:ssä säädetään, että kurinpitorangeistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa rikokseen sekä tarkoituksenmukainen rikoksentekijän palvelusaseman kannalta, ja kurinpitorangeistusta määrättäessä on kiinnitettävä huomiota rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen.

Kurinpitorangeistuksen lajia ja määrää harkittaessa on myös otettava huomioon teon rangaistavuuteen rikoslain mukaan vaikuttavat perusteet sekä rikoksentekijän mahdolliset aikaisemmat kurinpitorangeistukset. SKRTL 49.2 §:ssä säädettyt erityiset kurinpitorangeistuksen korottamisperusteet ovat:

- 1) rikoksia on ollut useita;
- 2) teko on tehty koolla olevien sotilaiden läsnä ollessa niin, että sillä voi olla kuria ja järjestystä vaarantava vaikutus; tai
- 3) rikoksentekijä on tekoa tehdessään käyttänyt väärin esimiesasemaansa.

⁶⁶ PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus.

Korottamisperusteista ilmenee Puolustusvoimien toiminnan kannalta tärkeitä intressejä. Korottavana perusteena se, että rikollinen teko on tehty koolla olevien sotilaiden läsnä ollessa, suojelee esimiehen arvovaltaa ja määräysvaltaa. Tässä tyypillinen tekotapa on varmasti niskoittelu tai muu epäasiallinen käytös esimiestä kohtaan, joka nähdään erityisen vakavana tekona silloin kun niskoittelu on julkista ja muut koolla olevat sotilaat näkevät ja kuulevat sen. Taustalla on varmasti myös ajatus siitä, että koolla olevien sotilaiden läsnä ollessa tehty teko voi saada muut toimimaan samoin. Huomion arvoista on myös, että yhteinen niskoittelu on erikseen kriminalisoitu rikoslain 45 luvun 15 §:ssä ja se nähdään myös seuraamussuosituksen perusteella erityisen vakavana sotilasrikoksena.

Esimiesaseman väärinkäyttämällä korottavana perusteena suojataan myös Puolustusvoimien toimintakykyä. Esimiesasemassa oleva sotilas on vastuussa alaisistaan ja nauttii Puolustusvoimien silmissä muutenkin luottamusta. Tästä johtuen rikokseen syyllistyminen siten, että siinä väärinkäytetään esimiesasemaa, nähdäänkin tuon luottamuksen vakavana loukkaamisena. Puolustusvoimien toimintakyvyn kannalta luottamuksen puute esimiehen ja alaisen välillä aiheuttaa ongelmia. Tätä korottamisperustetta ei kuitenkaan saa sekoittaa rikosnimikkeeseen esimiesaseman väärinkäyttäminen (RL 45:16), jolla tarkoitetaan simputtamista.

Lisäksi SKRTL 49.3 §:ssä säädetään, että kurinpitörangaistusta voidaan lieventää, jos esimiehen moitittava menettely on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia. Esimiehen käsky tai ohjeistus on voinut olla epäselvä tai muuten huonosti annettu siten, että se johtaa lain tai palvelusohjeiden vastaiseen menettelyyn. Jokaisella sotilaalla on oikeus ja velvollisuus kieltäytyä noudattamasta selvästi lainvastaista käskyä (RL 45:26b), mutta edellä mainittu tilanne realisoituu lähinnä silloin, kun käskyn antaja eikä käskyn saanut huomaa kyseessä olevan laitton tai ohjeiden vastainen menettely.

Kysymyksessä voi olla myös tilanne, jossa esimerkiksi aliupseerioppilas aliupseerikoulussa ollessaan teettää alaisillaan epäasiallisia palvelustehtäviä, joiden tietää olevan kiellettyjä periaatteessa, mutta luulee olevan sallittuja käytännössä, koska on itse joutunut alokkaana ollessaan suorittamaan samoja tehtäviä silloisten esimiestensä käskemänä. Tässäkin tapauksessa esimiehen moitittava menettely on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia.

SKRTL 52.2 §:n mukaan kurinpitorangeistus saadaan myös jättää kokonaan määräämättä, jos teko on johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä taikka tekoa muutoin on pidettävä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta vähäisenä.

Kurinpitomenettelyssä voidaan sotilaslakimiehen myötävaikutuksella soveltaa myös RL 6 luvussa määriteltyjä rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteita ja RL 4 luvussa määriteltyjä rangaistusvastuun poistavia edellytyksiä, mutta ne tulevat sovellettaviksi vain harvoin.⁶⁷ Syynä tähän voidaan pitää sitä, että SKRTL:ssä on omat sotilasrikoksia koskevat koventamis- ja lieventämisperusteet sekä sitä, että yleisen rikosoikeuden periaatteiden voidaan olettaa olevan jokseenkin tuntemattomia kurinpitoesimiehille.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston antama seuraamussuositus sisältää yksityiskohtaiset ohjeet kurinpitoesimiehille rangaistuksen määräämiseen vaikuttavista seikoista, sekä varsinaisen seuraamussuositusosion, jossa käydään läpi eriasteisten sotilasrikosten rangaistusasteikot. Esimerkiksi⁶⁸:

3) Lievä palvelusrikos (RL 45:3)

a) tahallinen palvelusvelvollisuuden tai järjestymääräysten vähäinen rikkominen, josta ei ole aiheutunut haittaa henkilön koulutukselle tai joukon palvelukselle taitominnalle;

muistutus

ylimääräinen palvelus 2 - 5 krt

poistumiskielto 2 - 6 vrk

esim.

⁶⁷ PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, s.5-6.

⁶⁸ PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, s.14.

- tahallinen poisjäänti aamiaiselta, aamulenkiltä tai muusta vastaavasta enintään tunnin kestäneestä palvelustehtävästä;
- vähäisen alkoholimäärän (1 l olutta tai vast., 0,5 l viiniä tai vast., 0,2 l väkevää alkoholia) tuominen kasarmialueelle;
- hyvin lievä a-tarvikkeiden säilyttämistä koskevien määräysten rikkominen (esim. vaarattomat hylsyt);
- sisäjärjestyksestä annettujen määräysten tahallinen rikkominen kuten "kestopunkalla" nukkuminen tai siviilivarusteiden säilyttämistä koskevien määräysten rikkominen
- vaikka on herätyksen yhteydessä todistettavasti herännyt, jää loikoilemaan ja nukahtaa uudelleen
- pukeutumismääräysten olennainen rikkominen
- määräysten vastainen tietokoneen tai matkapuhelimen käyttö palvelusaikana
- tupakointivälineiden (sähkötupakka, nuuska) määräystenvastainen käyttö
- määräysten vastaisten tallenteiden tekeminen esimerkiksi kuvaamalla tai tallentamalla ääntä.

Esimerkkinä tapauksesta, jossa on sovellettu edellä olevaa seuraamussuosituksen kohtaa lievästä palvelusrikoksesta:

Kurinpitoratkaisu 19/HK/JPR/2015

Lievä palvelusrikos (RL 45:3)

Jääkäri A meni yleisen palvelusohjesäännön vastaisesti eri sukupuolta olevien henkilöiden tupaan eikä poistunut sieltä, vaikka päivystäjä oli käskenyt sieltä poistua. Samalla hän rikkoi sisäpalvelusohjetta poistumalla omasta kasarmista vapaa-ajan päättymisen jälkeen.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin viisi vuorokautta poistumiskielloa.

Seuraamussuosituksen tavoitteena on, että sitä soveltamalla seuraamukset samankaltaisissa tilanteissa eivät muodostuisi toisistaan merkittävästi poikkeaviksi. Seuraamussuositus ei ole kurinpitoesimiehiä sitova, mutta käytännössä siitä poikkeamiseen tulee olla selkeä peruste, jota kurinpitoesimies voi joutua selvittämään rangaistuskorttien neljännesvuosi-tarkastuksissa.

Lisäksi rangaistuskäytäntöä saattavat ohjata joukko-osaston komentajan linjaukset määrättyjen sotilasrikosten, kuten esimiesrikosten, erikoisvalvonnasta ja kitkemisestä tai rangaistuskäytäntöä erikseen ohjaavat linjaukset. Esimerkiksi voidaan suosia ylimääräisen palveluksen määräämistä poistumiskiellon sijaan aina kun se on mahdollista. Tällaisen linjauksen taustalla on näkemys siitä, että ylimääräinen palvelus järkevää tehtävää suorittaen on yleisesti hyödyllisempää, kuin poistumiskiellon kärsiminen.

5.2 Harkinta

Seuraamussuosituksessa samasta teosta voi olla rangaistusvaihtoehtoina kolmeakin eri rangaistuslajia, joten kurinpitoesimiehellä on rangaistusta määrätessään melkoisen suuri harkintavalta ja valinnanvara. Rangaistuslajia valitessa harkintaan vaikuttaa ensinnäkin teon vakavuus arvioituna tietyn rikosnimikkeen sisällä. Sotilasrikosten rikosnimikkeet, kuten edellä mainittu lievä palvelusrikos, pitävät sisällään hyvin erilaisia tekemuotoja joiden vakavuutta joudutaan arvioimaan tapauskohtaisesti suhteessa perusyksikössä ja joukko-osastossa vallitsevaan rangaistuskäytäntöön.

Teon vakavuuden arvioinnissa painaa suuresti se, minkälaisissa olosuhteissa rikokseen on syyllistytty. Hyvänä esimerkkinä tästä voidaan pitää vartiorikosten arviointia. Teon vakavuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon se, millainen vartiotehtävä on ollut kyseessä ja minkälaisissa olosuhteissa. Jos potero vartiomies nukahtaa kesken vartiotehtävänsä sotaharjoit-

tuksessa, jossa vastassa on kuvitteellinen vihollinen hän saattaa selvittää huolimattomuudestaan puhuttelulla ilman, että asiaa edes aletaan tutkia sotilasrikoksena. Jos kuitenkin samassa harjoituksessa oleva varusmies nukahtaa kesken tulivartiovuoron (kipinävahti teltassa) on rike huomattavasti vakavampi ja rangaistus teosta kova.

Esimerkiksi nukahtamisesta vartiovuorossa, jossa ei kuitenkaan ole aiheutunut vaaraa kenellekään:

Kurinpitoratkaisu 1/3JK/JPR/2015

Lievä vartiorikos (RL 45:7)

Aliupseerioppilas A nukkui päivystysvuoron aikana 3JK/LAPJP/JPR:ssa päivystäjän pöydän ääressä 15.5.2015 klo 01:16.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin ylimääräistä palvelusta neljä kertaa.

Kun taas Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisussa 15/14779 9.11.2015 nukahtamisesta on seurannut huomattavasti vakavampi rangaistus oikean vaaratilanteen aiheutumisen mahdollisuuden takia:

Törkeä vartiorikos

Rikoslaki 45 luku 6 §

Tykkimiehet A ja B ovat vartiotehtävää suorittavina sotilaina luvattomasti poistuneet vartiopaikaltaan sekä muuten jättäneet täyttämättä ja rikkoneet vartiopalveluksesta annettuja määräyksiä. Tykkimies A on määrätty yhdessä tykkimies B:n kanssa vartiotehtävään ampumaharjoituksen kovapanosvaiheen yhteydessä. Tehtävään on kuulunut ilmoittaa alueelle saapuvista veneistä ja aluksista. Vartiopaikka ei ole vastannut radiokutsuun, jolloin paikalle on mennyt varoupeeri Y. Y on saapuessaan vartiopaikalle löytänyt tykkimiehet A:n ja B:n nukkumasta 10–12 metrin päässä vartiopaikasta.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa tuomittiin molemmille kuusi kuukautta ehdollista vankeutta.

Seuraavaksi kurinpitoesimiehen tulee ottaa huomioon rangaistuksen tarkoituksenmukaisuus rikoksenteijän palvelusaseman kannalta (SKRTL 49 §). Käytännössä tällä tarkoitetaan sitä, että pitkään palveluksessa olleen ja varsinkin esimiesasemassa olevan sotilaan teko katsotaan moitittavammaksi kuin muutaman viikon palveluksessa olleen alokkaan sama teko.⁶⁹ Näin ollen pitkään palveluksessa olleelle kuuluu antaa ankarampi rangaistus ja alokkaalle lievempi rangaistus. Periaatteessa identtisestä teosta voi siis seurata hyvinkin eritasoiset seuraamukset rikoksenteijän palvelusasemasta johtuen.

Kurinpitoesimiehellä voi olla rikoksenteijän palvelusasemaan liittyen myös intressi suosia tai välttää tiettyä rangaistuslajia. Esimerkiksi ylimääräinen palvelus on mahdollista järjestää julkiselle paikalle tai muuten muiden varusmiesten silmien alle siten, että sen täytäntöönpanoon liittyy myös häpeärangaistukselle ominaisia piirteitä. Tällaisen julkisen rangaistuksen täytäntöönpanon tarkoituksena voi olla esimerkin asettamisen kautta preventiovaikutus, vaikka virallisesti häpeärangaistusten käyttö ei tietenkään kuulu nykyajan Puolustusvoimiin. Toisaalta kurinpitoesimies voi käyttää samaa rangaistuslajia siten, että sen määrääminen ja täytäntöönpano pysyvät täysin salassa muilta varusmiehiltä. Kurinpitoesimiehellä voisi olla tällainen intressi, jos rikoksenteijä on esimies-asemassa oleva varusmies, eikä kurinpitoesimies halua vaarantaa joukon luottamusta esimieheensä.⁷⁰ Edellä mainituista menettelyistä nousee huoli varusmiesten yhdenvertaisesta kohtelusta kurinpitoprosessissa.

Kolmanneksi rangaistuslajin valintaan vaikuttaa joukko-osastossa tai perusyksikössä vallitseva linja suosia tiettyjä rangaistuslajeja, kuten edellä mainittu ylimääräisen palveluksen suosiminen. Myös luvussa 4.3 käsiteltiin tapauksia, joissa kurinpitoesimiehet ovat alkaneet

⁶⁹ HE 30/2013 vp, yksityiskohtaiset perustelut, luku 1.1, II osa, 49 §.

⁷⁰ Kurinpitoesimiesten haastattelut, Jääkäriprikaati, Sodankylä, 18.11.2015.

käyttää ylimääräistä palvelusta rangaistuslajina silloin, kun samasta teosta määrätty poistumiskielto ei rajoittaisi lomankäyttöoikeutta.

Rangaistuslajin valintaan voi vaikuttaa myös rangaistuksen täytäntöönpantavuus käytännössä. Esimerkiksi kotiutumisen yhteydessä varusmies syyllistyy helposti sotilasrikoksiin käyttäytymällä palvelukseen jääviä varusmiehiä kohtaan epäasiallisesti vielä varuskunta-alueella ollessaan tai tuomalla alkoholia varuskunta-alueelle laukussaan tai autossaan kotiutumista seuraavaa juhlintaa silmällä pitäen.⁷¹ Kotiutumisen yhteydessä tapahtuvat sotilasrikokset tuottavat kuitenkin ongelmia esitutkinnassa ja rangaistuksen tuomitsemisessa. Esitutkinta täytyy suorittaa erittäin nopeasti ja käytettävissä olevat rangaistuslajit ovat käytännössä muistutus, varoitus tai kurinpitosaakko, koska alle kymmenen vuorokauden poistumiskieltoa ei saa muuntaa kurinpitosaakoksi (SKRTL 84 §). Varoitus ja kurinpitosaakko ovat kuitenkin yleensä liian ankaria rangaistuslajeja, joten herää kysymys tuomitaanko kotiutumisen yhteydessä lievästä teosta aina muistutus vai tuomitaanko tekoa vastaavaa muu rangaistus, joka jää täytäntöön panematta kotiutumisen vuoksi. Selvää kuitenkin on, ettei rangaistusasteikkoja voi ylittää edellä kuvatussa tilanteessa määräämällä varoitus tai kurinpitosaakko. Huomion arvoista on myös, että sotilaskurinpitoprosessissa ei tunneta menettämisseuraamusta, jolloin esimerkiksi alkoholituotteet täytyy luovuttaa takaisin niiden omistajan haltuun hänen poistuessaan seuraavan kerran varuskunta-alueelta (SKRTL 25 §).

Kurinpitoseuraamusten mittaamiseen liittyviä ongelmia (liian ankara/liian lievä) on tarkasteltu kurinpitokäytännön pohjalta Eero Kärjen artikkelissa sotilaskurinpitolain kurinpitomenettely ja sen laatu.⁷² Artikkelissaan Kärki tarkasteli 380 kurinpitomenettelyä 12 virheluokan pohjalta listaten esiintyvät virheet. Yhteensä virheitä löytyi 592 kappaletta.⁷³ Virheluokka täytäntöönpanovirhe sisälsi liian ankarat ja liian lievät rangaistukset suhteessa seu-

⁷¹ Ks. soveltamisala s. 6.

⁷² Kärki, 2010.

⁷³ Kärki, 2010, s.21.

raamussuosituksessa annettuun ohjeeseen. Täytäntöönpanovirheet eivät aiheuttaneet merkittävää ongelmaa. Liian lieviä ja liian ankaria seuraamuksia oli yhteensä 4.1% kaikista virheistä.⁷⁴

Vaikka kurinpitoesimiehen harkintavaltaan onkin jätetty laajasti rangaistuslajin valinta ja siihen harkintavaltaan kuuluu myös eri rangaistusten käytännön tehoavuuden ja vakavuuden arviointi, ei kaikkia tässä luvussa ja luvussa 4.3 esiteltyjä menettelytapoja voida pitää hyväksyttävänä. Rangaistuslajien tarkoituksenvastainen tai rangaistusten systematiikan vastainen käyttö ei ainakaan ole omiaan vahvistamaan luottamusta Puolustusvoimien kurinpitojärjestelmään. Tässä luvussa esitetyt menettelytavat eivät kuitenkaan ole yleinen tai virallinen linja Puolustusvoimissa.

⁷⁴ Kärki, 2010, s.28.

6. Sotilasrikokset ja rangaistuskäytäntö

Sotilasrikokset jaetaan varsinaisiin ja epävarsinaisiin sotilasrikoksiin. Varsinaisilla sotilasrikoksilla tarkoitetaan rikoslain 45 luvussa kuvattuja tekoja, joihin syyllistyy sotilas. Epävarsinaisia sotilasrikoksia ovat sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä listatut rikokset edellytyksellä, että teko on kohdistunut Puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen. Tällaisia rikoksia ovat sellaiset yleisen rikosoikeuden piiriin kuuluvat teot, kuten pahoinpitelyrikokset tai omaisuusrikokset, joita voi esiintyä sotilaiden kesken tai suhteessa Puolustusvoimiin. Tällöin lievien tekojen käsittely ja niistä rankaiseminen on tarkoituksenmukaista Puolustusvoimien sisäisesti kurinpitomenettelyssä. Tässä osioissa esitellään sotilasrikoksia ja arvioidaan niiden rangaistuskäytäntöä kurinpitoesimerkkien pohjalta.

6.1 Varsinaiset sotilasrikokset

Varsinaiset sotilasrikokset on rikoslaissa jaettu palvelusrikoksiin, vartiorikoksiin, poissaolorikoksiin, kuuliaisuusrikoksiin, esimiesrikoksiin, muihin rikoksiin, sekä sota-ajan rikoksiin. Yleisimpiä varsinaisia sotilasrikoksia ovat palvelusrikokset ja poissaolorikokset. Palvelusrikoksia oli yhteensä 1108 tapausta ja poissaolorikoksia 916 tapausta vuonna 2015.⁷⁵ Yhdessä ne muodostavat 74 % vuosittaisista sotilasrikoksista.

Esimerkki varsinaisesta sotilasrikoksesta on tapaus, jossa palvelusrikokseen on syyllistytty rikkomalla tai jättämällä täyttämättä palveluksesta tai sotilaallisesta järjestyksestä ohjesäännöllä annettuja määräyksiä:

Kurinpitoratkaisu 1/TUKIK/LAPJP/JPR/2014

Palvelusrikos (RL 45:1)

⁷⁵ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

Jääkäri A syyllistyi palvelusrikokseen nauttiessaan alkoholia lomakuljetuksessa ja tuodessaan alkoholia varuskunta-alueelle 9.2.2014. Teoillaan jääkäri A rikkoi jääkäriprikaatin lomakuljetuksista annettuja ohjeita sekä yleisen palvelusohjesäännön kohtia 171 ja 187.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin neljä vuorokautta poistumiskieltoa.

Joissain tapauksissa varusmies saattaa syyllistyä useisiin sotilasrikoksiin lyhyessäkin ajassa. Tällainen tapahtumasarja voi pitää sisällään sekä varsinaisia, että epävarsinaisia sotilasrikkoksia. Yleensä tällaiset tapahtumasarjat liittyvät alkoholiin ja sen käytöstä aiheutuviin lieveilmiöihin, kuten kurinpitotarkkailusta 4/1JK/LAPJP/JPR/2014 ilmenee:

Luvaton poissaolo (RL 45:9)

Alikersantti A syyllistyi 19.2.2014 luvattomaan poissaoloon. A:n olisi pitänyt palata iltavapaalta yksikköön 19.2.2014 klo 21 mennessä. Hän palasi yksikköön 19.2.2014 klo 21:15. Oikeudeton poissaoloaika yhteensä 15 minuuttia.

Sotilaan sopimaton käyttäytyminen (RL 45:18)

Alikersantti A esiintyi 19.2.2014 iltavapaalta palatessaan varuskunnan portilla sekä yksikkönsä tiloissa ilmeisen päihtyneenä, mikä ilmeni puheen epäselvyytenä ja hoipertelevana kävelynä. Samalla A aiheutti käyttäytymisellään häiriötä ja pahennusta metelöimällä yksikön tiloissa, jonka seurauksena hänet vietiin päävartioon yöksi.

Niskoittelu (RL 45:14)

Alikersantti A jätti 19.2.2014 tahallaan täyttämättä yksikön apuvalvojana toimineen upseerikokelaan arvoisen esimiehen palveluksessa antaman käskyn mennä nukkumaan. Sen sijasta A aiheutti pahennusta humalatilastansa johtuen hoipertelemalla yksikön tiloissa.

Lievä toiseen sotilaaseen kohdistunut pahoinpitely (RL 21:7 ja SOL 2 §)

Alikersantti A syyllistyi lievään toiseen sotilaaseen kohdistuneeseen pahoinpitelyyn 19.2.2014. A löi avokämmenellä toista samanarvoista sotilasta poskelle.

Yhteisenä kurinpitorangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin 10 vuorokautta poistumiskieltoa.

Edellä kuvattu tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten lyhyessä ajassa ja jopa yhdellä tai muutamalla teolla voi syyllistyä kerralla useisiin eri sotilasrikoksiin. Koska kyseessä on sotilasorganisaatio, ei niskoittelun voida katsoa kuuluvaksi humalaiseen käytökseen (sotilaan sopimaton käyttäytyminen) vaan siitä on rangaistava erikseen. Toinen hyvä esimerkki yksin teoin tehdyistä rikoksista liittyen sotilasrikoksiin on sotilasrikosten ja liikennerikosten yhtyminen.

Liikennerikosten ja sotilasrikosten yhtymistä koskee ennakkopäätös KKO 1989:44. Tapauksessa kuorma-autoa kuljettanut varusmies tuomittiin yhdellä teolla tehdystä liikenteen vaarantamisesta ja palvelusrikkomuksesta.⁷⁶ Ennakkopäätöksen jälkeen tätä linjaa noudatettiin vakiintuneesti vastaavanlaisissa tapauksissa, joissa sotilashenkilö syyllistyy liikennerikokseen kuljettaessaan Puolustusvoimien ajoneuvoa yleisellä tiellä (HelHO 656/1997, KKO 2000:2273).

Yleisen tien ulkopuolisella alueella, kuten sotilasalueella tapahtuneita rikkeitä, on arvosteltu oikeuskäytännössä jokseenkin eri tavoin. Tapauksessa HelHO 1703/2000 varusmies tuomittiin tuottamuksellisesta palvelusrikkoksesta Puolustusvoimien kuorma-autoa peruuttaessa sattuneesta törmäyksestä. Tapauksessa HelHO 2758/1998 varusmies tuomittiin liikennerikkomuksesta, palvelusrikkomuksesta ja toiseen sotilaaseen kohdistuneesta vammantuottamuksesta. Ojalan mukaan yleisen tien ulkopuolella on lähtökohtaisesti tuomittu vain palvelusrikkomuksesta ja hän on kritisoinut sitä, että tulkinta on poikennut yleisellä tiellä sattuneista tapauksista.⁷⁷

⁷⁶ Palvelusrikkomus on tuottamuksellisen palvelusrikoksen vanha nimitys.

⁷⁷ Ojala, 2001, s.24.

Ratkaisussa KKO 2006:24 oli kysymys Puolustusvoimien harjoitusalueella tapahtuneesta ulosajosta. Korkein oikeus katsoi, ettei tapauksessa jää tieliikennelain 5 §:lle itsenäistä soveltamisalaa, koska Puolustusvoimien liikenneturvallisuusohjeen määräys kattaa kokonaisuudessaan sen huolellisuusvelvollisuuden, josta on säädetty tieliikennelaissa. Tuottamuksellisen palvelusrikoksen rangaistusasteikon ollessa ankarampi kuin liikenne rikkomuksen, korkein oikeus katsoi liikenne rikkomuksen sisältyneen tuottamukselliseen palvelusrikokseen.

Rikosten yhtymistä koskeva kysymys on mielestäni tärkeä ja mielenkiintoinen sotilasrikoksiin ja etenkin niistä määrättäviin rangaistuksiin liittyen. Varsinkin poistumiskiellon täytäntöönpanon uudistamisen⁷⁸ jälkeen on tullut esiin vaara, että halutessaan määrätä vähintään neljä päivää kestävä poistumiskiellon, kurinpitoesimies voi ruotia alaisensa tekoa useampaan osaan, jolloin useista sotilasrikoksista tuomittaessa voidaan tuomita kovempi rangaistus. Toisaalta on myös mahdollista, että kurinpitoesimies jättääkin tutkimatta useita teonkuvauksia täyttävän teon ”ylimääräiset osat” ja antaa rangaistuksen vain päätteestä, kuten sotilaan sopimaton käyttäytyminen. Sama koskee edellä kuvattuja esimerkkejä liikenne rikosten ja sotilasrikosten yhtymisestä.

Seuraavassa esitellään rikoslaissa säädettyt varsinaiset sotilasrikokset yksitellen, niiden tyyppillistä rangaistuskäytäntöä arvioiden.

6.1.1 Palvelusrikokset

Palvelusrikoksia ovat palvelusrikos (RL 45:1) törkeä palvelusrikos (RL 45:2) lievä palvelusrikos (RL 45:3) ja tuottamuksellinen palvelusrikos (RL 45:4). Palvelusrikoksen perusmuoto kuuluu:

Sotilas, joka rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevan ohjesäännöllä tai muulla tavoin annetun määräyksen, on tuomittava, jollei teosta 11 luvun 9 a §:ssä, 40 luvun 1–3 tai

⁷⁸ Enintään kolmen vuorokauden poistumiskieltoa ei saa panna täytäntöön loman yli. Ks. jaksot 4.3.

5 §:ssä tai tässä luvussa erikseen säädetä rangaistusta, palvelusrikoksesta kurinpitorangaistukseen tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. (4.12.2009/990)

Palvelusrikoksesta tuomitaan myös sotilas,

1) joka on palvelustehtävässä siinä määrin alkoholin tai muun huumaavan aineen vaikutuksen alainen, että hänen kykynsä suorittaa palvelusta on alentunut, tai

2) joka hankkiakseen itselleen vapautuksen, loman tai muun helpotuksen palveluksesta vioittaa itseään, vahingoittaa terveyttään tai sitä yrittää taikka sanotussa tarkoituksessa esittää valheellisen tiedon.

Palvelusrikokset ovat toissijaisia suhteessa muihin rikoslain 45 luvun rikoksiin, mutta palvelusrikokset ovat silti suurin yksittäinen rikosryhmä sotilasrikoksista. Sotilasrikoksista 39 % oli palvelusrikoksia vuonna 2015.⁷⁹ Palvelusrikoksen tunnusmerkistö kattaa hyvin laajan kirjon erilaisia tekemuotoja, koska se on blankorangaistussäännös. Erilaisia ohjesääntöjä tai muita määräyksiä on lukematon määrä ja palvelukseen kuuluva velvollisuus ajasta, paikasta ja henkilöstä riippuva avoin käsite. Kyseessä ei kuitenkaan voi olla käsky, koska käskyn noudattamatta jättämisessä on kyse kuuliaisuusrikoksesta. Yleisin oikeuslähde palvelusvelvollisuuden sisällön määrittämiseen on yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO).

Palvelusrikosten vaihtelevan vakavuuden vuoksi niiden rangaistuskäytäntö on hyvin hajainen. Laki mahdollistaa jopa vankeusrangaistukseen määräämisen palvelusrikoksen johdosta, mutta käytännössä niin vakavat palvelusrikokset ovat erittäin harvinaisia. Palvelusrikoksissa on yleensä kysymys vähäisistä pukeutumiseen, käyttäytymiseen tai palveluksen välttämiseen liittyvistä rikkeistä. Esimerkiksi:

Kurinpitoratkaisu 26/TEKNK/KAIPR/2015

Lievä palvelusrikos (RL 45:3)

⁷⁹ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

Alikersantti A syyllistyi lievään palvelusrikokseen rikkoessaan tahallaan Kainuun prikaatin palvelusohjeen kohdan 2.3 määräystä, jonka mukaan ruokailuun siirryttäessä ryhmänjohtajat marssivat oman joukkueensa muodon kärjessä. Alikersantti A siirtyi ilman lupaa metsän läpi ruokailuun.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin kaksi kertaa ylimääräistä palvelusta.

6.1.2 Vartiorikokset

Vartiorikoksia ovat vartiorikos (RL 45:5), törkeä vartiorikos (RL 45:6), lievä vartiorikos (RL 45:7) ja tuottamuksellinen palvelusrikos (RL 45:8). Vartiorikoksen perusmuoto kuuluu:

Vartio- tai päivystystehtävää suorittava sotilas, joka luvattomasti poistuu vartiopaikaltaan tai päivystystehtävästä, tai sotilas, joka ei määräaikana saavu sanottuun palvelustehtävään taikka muuten jättää täyttämättä tai rikkoo vartio- tai päivystyspalveluksesta annettuja määräyksiä, on tuomittava vartiorikoksesta kurinpitörangaistukseen tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Vartiorikoksia oli vuonna 2015 7,1 % kaikista sotilasrikoksista.⁸⁰ Vartiorikoksissa on ankarat rangaistusuhat kuin monissa muissa sotilasrikoksissa. Esimerkiksi törkeästä vartiorikoksesta on tuomittava vähintään neljä kuukautta vankeutta. Tämä johtuu siitä, että rauhan aikana vartiotehtävillä on Puolustusvoimien toiminnassa tärkeä asema.⁸¹ Puolustusvoimien materiaalin, etenkin aseiden ja ampumatarvikkeiden, vartioiminen sekä sivullisten vaarallisille alueille eksymisen estäminen ovat tehtäviä, joita ei yksinkertaisesti saa laiminlyödä.⁸²

⁸⁰ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

⁸¹ Ojala, 2001, s.39.

⁸² Ks. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisu, s. 42.

Teon tahallisuuden arviointi korostuu vartiorikoksissa edellä käsitellyn vartiotehtävän tärkeiden lisäksi, koska rajanveto tuottamuksellisen ja tahallisen teon välillä voi tarkoittaa rajanvetoa kurinpidollisten toimien tai vankeuteen tuomitsemisen välillä. Otetaan jälleen esimerkiksi tyypillinen nukahtaminen vartiossa. Käytännössä rajanvetoa tehdään arvioiden sitä, onko nukahtanut sotilas valmistellut nukahtamistaan jotenkin, kuten menemällä maakuulleen tai hakemalla tyynyn pöydän ääreen, vai onko hän vain niin sanotusti nukahtanut niille sijoilleen. Edellä esitellyssä Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisussa 15/14779 vartiomiehet olivat siirtyneet pois vartiopaikaltaan nukkumaan, kun taas Kainuun prikaatin kurinpitopäätöksessä 7/2.JK/KAIPR/2015 vartiomies oli nukahtanut vartiopaikalleen:

Tuottamuksellinen vartiorikos (RL 45:8)

Jääkäri A rikkoi huolimattomuudestaan tehtävän suorittamisesta annettuja määräyksiä nukahtamalla tehtävän suorittamispaikalla Hilux-maastohenkilöauton apukuljettajan paikalle toimiessaan lähivartiomiehenä ampumarjoituksessa ampumapaikan puomilla, minkä seurauksena puomi oli vartioimatta noin 15 minuutin ajan. Jääkäri A herätettiin maastoauton apukuljettajan paikalta noin kello 14:15 kantahenkilökunnan toimesta.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin varoitus.

Sekä käräjäoikeiden ratkaisussa, että kurinpitopäätöksessä kyseessä on ollut ampumarjoitus, jossa käytetään kovia ampumatarvikkeita. Ero on kuitenkin siinä, että kurinpidollisesti ratkaistussa tapauksessa ei ole voitu osoittaa vartiomiehen nukahtaneen tahallaan. Kannattaa kuitenkin huomata, että vaikka kyseessä oli tuottamuksellinen vartiorikos, rangaistukseksi määrättiin kuitenkin varoitus, joka on systemaattisesti rangaistuslajien ankarimmasta päästä.

Vartiorikosten ja nukahtamisten yhteys luo kuitenkin ongelmallisen tilanteen kurinpitoesimiesten kannalta. Koska rauhan oloissa koulutettaville sotilaille ei tietenkään voida simuloida kuoleman pelkoa, käytetään heidän henkisen kanttinsa testaamiseksi väsyttämistä ja altistamista stressaaville tilanteille jopa erittäin fyysisesti väsyneessä tilassa. Useita vuorokausia kestävässä taisteluharjoituksissa mahdollisuudet nukkua voivat olla jopa olemattomat. Tästä toimintamallista seuraa luonnollisesti se, että loppuun väsyneet sotilaat vain nu-

kahtavat jossain vaiheessa. Esimerkiksi makuuasennossa tapahtuva leirin vartioiminen ”vihollisen” hyökkäyksen varalta on jatkuvaa taistelua nukahtamista vastaan. Samoin erittäin epäkiitolliseen asemaan joutuu se varusmies, jonka tehtävänä on toimia yksikkönsä päivystäjänä taisteluharjoituksesta palaamista seuraavana yönä kasarmilla.

Nukahtaminen on rikos, josta seuraavat rangaistukset ovat verrattain kovia, mutta myös kurinpitoesimiehet ovat olleet käytännössä haluttomia tai vastahakoisia rankaisemaan alaisiaan tällaisissa tapauksissa, joissa nukahtaminen ei käytännössä voi aiheuttaa vaaratilannetta. Tämä on mielestäni täysin ymmärrettävää, mutta se asettaa kurinpitoesimiehen, jonka täytyy kuitenkin noudattaa lakia, vaikeaan tilanteeseen. Lievän rangaistuksen määrääminen vakavasta rikosnimikkeestä herättää aina vähintäänkin kysymyksiä kurinpitopäätöksiä tarkasteltaessa. SKRTL 52.2 §:n mukaan kurinpitorangeistus saadaan myös jättää kokonaan määräämättä, jos teko on johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä, taikka tekoa muutoin on pidettävä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta vähäisenä. Tällöin rikokseen syyllistyminen todetaan, mutta rangaistus jätetään määräämättä. Tällaisia tapauksia ei kuitenkaan esiintynyt tässä tutkielmassa käytetyssä aineistossa.

6.1.3 Poissaolorikokset

Poissaolorikoksia ovat luvaton poissaolo (RL 45:9) ja karkaaminen (RL 45:10). Niiden tunnusmerkistöt laissa on kirjattu seuraavasti:

Luvaton poissaolo

Sotilas, joka oikeudettomasti poistuu siitä joukosta tai paikasta, jossa hänen on palveltava, taikka jää sinne määrääjakana saapumatta, on tuomittava luvattomasta poissaolosta kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Karkaaminen

Sotilas, joka on jatkanut 9 §:ssä tarkoitettua poissaoloaan vähintään viisi vuorokautta siten, että poissaolosta on aiheutunut tai voimut aiheutua olennainen keskeytys hänen koulutuksessaan tai muuten olennaista haittaa palvelukselle, on tuomittava karkaamisesta kurinpitorangaistukseen tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Poissaolorikokset muodostivat vuonna 2015 37,7 % kaikista sotilasrikoksista.⁸³ Rangaistuskäytäntö luvattomista poissaoloista ja karkaamisista on suhteellisen ankara, koska jo minuutin myöhästymisestä seuraa rangaistus ja hyväksyttäviä syitä myöhästymisille on erittäin vähän. Käytännössä syyksi myöhästymiselle kelpaavat vain lailliset esteet. Esimerkiksi julkisen liikenteen ennakoimaton myöhästyminen tai keskeytyminen, liikenneonnettomuuspaikalle avustustehtäviin jääminen tai vakava sairastuminen, loukkaantuminen tai poliisin kiinniottamaksi jääminen ovat hyväksyttäviä syitä luvattomalle poissaololle.⁸⁴ Kuitenkaan esimerkiksi oman auton todistettavakaan tielle jääminen ei kelpaa syyksi myöhästymiselle. Esimerkiksi:

Kurinpitoratkaisu 7/2VK/KARPR/2015

Luvaton poissaolo (RL 49:9)

Viestimies A:n epäillään syyllistyneen luvattomaan poissaoloon 1.2.2015 klo 23:00–23:26. Poissaoloaika 26 minuuttia.

Kurinpitopäätös on vapauttava (SKRTL 52.2 §)

Esitutkinnassa ilmeni, että viestimies A:n myöhästyminen johtui julkisen liikenteen myöhästymisestä. Viestimies A ei kyennyt todistamaan linja-auton myöhästymistä, mutta Karjalan prikaatin esikunta varmisti asian Matkahuollosta. Poissaoloon oli laillinen este.

⁸³ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

⁸⁴ Ojala, 2001, s.48.

Kurinpitoratkaisu 8/TEKNK/KAIPR/2015

Luvaton poissaolo (RL 49:9)

Upseerioppilas A jäi oikeudettomasti palaamatta kotihoidosta palvelukseen Kainuun prikaatiin 17.5.2015 kello 23:00 mennessä ja pysyi poissa, kunnes palasi vapaaehtoisesti palvelukseen Kainuun prikaatiin 22.5.2015 kello 18:15. Oikeudeton poissaolo-aika yhteensä 4 vuorokautta, 19 tuntia ja 15 minuuttia.

Seuraamusta määrättäessä on huomioitu upseerioppilas A:n toimintaan vaikuttaneet hänen perheestään johtuneet syyt, sekä A:n HSL-loman alkaminen 28.5.2015.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin kuripitosakkoa kahdelta-kymmeneltä päivältä.

Jälkimmäisessä tapauksessa poissaolo oli luvaton ja rangaistus kova, vaikka kotihoito ja HSL-loma⁸⁵ johtuivat perheen kriisistä. Vaikka perheestä johtuvat syyt eivät olekaan poistaneet tai lieventäneet rangaistavuutta tapauksessa on kuitenkin käsitykseni mukaan määrätty kuripitosakkoa poistumiskiellon sijaan, jotta A voi palata takaisin perheensä luokse.

Tarkka ja ankara suhtautuminen poissaolorikoksiin on johdettavissa sotilaallisesta kurista. Myöhästyminen sotilasorganisaatiossa on erittäin paheksuttavaa, kun taas tarkkuutta ja täsmällisyyttä arvostetaan. Luonnollisesti tuntien tai vuorokausien luvattomat poissaolot, jotka johtavat koulutuksesta poissaoloon luovat aina ongelman, jota pyritään ennaltaehkäisemään ankaralla suhtautumisella poissaolorikoksiin.

Poissaolorikosten rangaistuskäytäntö on kuitenkin muodostunut suhteellisen yhteneväksi seuraamussuosituksen selkeän ohjeistuksen ansiosta. Esimerkiksi⁸⁶:

⁸⁵ Pakottavista henkilökohtaisista syistä myönnettävä loma. Perheenjäsenen vakava sairastuminen, lapsen syntymä tms.

⁸⁶ PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, s.21.

- Poissaolo on kestänyt:*
- 1. Alle tunnin**
muistutus, yp 1-2 kertaa, pk 1-2 vrk
 - 2. 1 - 6 tuntia**
muistutus, yp 2-3 kertaa, pk 2-4 vrk
 - 3. 6 - 12 tuntia**
yp 3-5 kertaa, pk 3-6 vrk
 - 4. 12 - 24 tuntia**
yp 5 kertaa, pk 6-9 vrk, varoitus
 - 5. yli 1 vrk - enint 2 vrk**
pk 8-12 vrk,
 - 6. yli 2 vrk - enint 3 vrk**
pk 11-14 vrk
 - 7. yli 3 vrk - enint 5 vrk**
pk 12-15 vrk

Yksityiskohtaisesta luetteloinnista huolimatta esimerkiksi alle kuuden tunnin poissaolot antavat kurinpitoesimiehelle kuitenkin huomattavaa harkintavaltaa rangaistuksen suhteen, josta seuraakin helposti, etteivät rangaistukset ole samassa linjassa muiden tapausten kanssa. Esimerkiksi:

<i>Kurinpitoratkaisu nro:</i>	<i>Aika:</i>	<i>Rangaistus:</i>	<i>Edeltäviä rangaistuksia:</i>
<i>10/2.PIONK/KARPR/2015</i>	<i>2min</i>	<i>1 kerta ylimääräistä palvelusta</i>	
<i>11/2.PIONK/KARPR/2015</i>	<i>2min</i>	<i>2 kertaa ylimääräistä palvelusta</i>	<i>1 kpl</i>

<i>16/1.PSJK/KARPR/2015</i>	<i>24min</i>	<i>Muistutus</i>
<i>22/EK/KARPR/2015</i>	<i>48min</i>	<i>2 kertaa ylimääräistä palvelusta</i>
<i>31/2.PSJK/KARPR/2015</i>	<i>52 min</i>	<i>1 kerta ylimääräistä palvelusta</i>
<i>18/1.PIONK/KARPR/2015</i>	<i>1h 54min</i>	<i>3 kertaa ylimääräistä palvelusta</i>
<i>15/2.PIONK/KARPR/2015</i>	<i>3h 5min</i>	<i>2 kertaa ylimääräistä palvelusta</i>
<i>46/EK/KARPR/2015</i>	<i>4h 16 min</i>	<i>2 kertaa ylimääräistä palvelusta</i>

Kyseessä olevissa tapauksissa rangaistukset ovat kyllä seuraamussuosituksen sallimissa rajoissa, mutta vaikuttavat silti sattumanvaraisilta.⁸⁷ Rangaistuskorteista ei ole pääteltävissä eroja tapausten välillä, jotka selittäisivät rangaistuskäytännön vaihtelun. Vaihtelu kyseisissä esimerkeissä ei ole hälyttävää, mutta on selvää, ettei kahden minuutin myöhästymisestä voi seurata samaa rangaistusta kuin 52 minuutin myöhästymisestä. Samoin on epä johdonmukaista, että kahden minuutin, 48 minuutin, kolmen tunnin ja neljän tunnin myöhästymisistä on seurannut sama rangaistus. Kyseisistä korteista kaikki ovat samasta joukko-osastosta ja kolme peräti samasta yksiköstä. Huomion arvoista on myös, että lievintä rangaistuslajia, muistutusta, ei ole käytetty tässä otoksessa kuin kerran, vaikka on selvää, että muistutus sopisi nimenomaan käytettäväksi lyhyissä poissaoloissa.

Poissaolorikokset ovat myös suurin käsiteltävä sotilasrikosryhmä yleisissä tuomioistuimissa. Syy löytyy seuraamussuosituksen kohdasta karkaaminen⁸⁸:

Seuraamussuositus:

1. 5 vrk - enint 10 vrk

pk 15 vrk, syyteharkintaan

⁸⁷ Vrt. s.56.

⁸⁸ PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, s.22.

2. yli 10 vrk

syyteharkintaan

Yli viisi vuorokautta kestäneitä poissaoloja pidetään jo erittäin vakavina rikoksina Puolustusvoimissa, koska niistä seuraa yleensä haittaa ja selkeä keskeytys poissaolevan sotilaskoulutukseen. Tilanne, jossa yli viiden vuorokauden poissaolo ei täytä tunnusmerkistön kohtaa ”haittaa tai keskeytys koulutuksessa”, on yleensä sellainen, jossa poissaoleva henkilö ei ole ollut palveluskelpoinen missään vaiheessa poissaoloa. Esimerkiksi henkilö A ei saavu palvelukseen palvelukseenastumispäivänä, vaan hänet saatetaan palvelukseen poliisin toimesta kuukausi myöhemmin. Palvelukseen astumisen jälkeen A todetaan palveluskelvottomaksi lääkärin toimesta ja on selvää, että A on ollut palveluskelvoton myös silloin, kun hänen oli määrä saapua palvelukseen. Vaikka poissaolo on pitkä ja täyttää sen puolesta karkaamisen tunnusmerkistön, poissaolosta ei ole voinut aiheutua keskeytystä tai haittaa A:n koulutukselle. Siitä huolimatta tuomioistuimien voi tuomita A:n luvattomasta poissaolosta. Tässä on syytä huomata, että niin sanotusta totaalikieltäytymisestä ja karkaamisesta seuraa aina huomattavasti ankarampi rangaistus kuin pitkästäkin luvattomasta poissaolosta.

6.1.4 Kuuliaisuusrikokset

Kuuliaisuusrikoksia ovat esimiehen väkivaltainen vastustaminen (RL 45:11), törkeä esimiehen väkivaltainen vastustaminen (RL 45:12), haitanteko esimiehelle (RL 45:13), niskoittelu (RL 45:14) ja yhteinen niskoittelu (RL 45:15). Kuuliaisuusrikosten osuus kaikista sotilasrikoksista vuonna 2015 oli 3,4 %.⁸⁹ Kuuliaisuusrikoksissa on kysymys selkeän käskyn täyttämättä jättämisestä tai käskyn vastustamisesta. Pääsääntönä on, että kaikki esimiehen lailliset käskyt on täytettävä.⁹⁰

⁸⁹ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

⁹⁰ Esimiesasemasta ja käskyistä tarkemmin luvussa 2.3.

Esimiehen väkivaltaisella vastustamisella tarkoitetaan aktiivista vastustamista väkivaltaa käyttäen tai sillä uhaten. Haitanteko esimiehelle on toissijainen suhteessa esimiehen väkivaltaiseen vastustamiseen ja niskoitteluun verrattuna. Sillä tarkoitetaan aktiivisia, mutta väkivallattomia toimia, kuten ovenkarmeihin tai puuhun tarrautumista kiinniottotilanteessa. Yleinen käskyyn reagoimattomuus tai sanallisesti kieltäytyminen on niskoittelua. Kuuliaisuusrikosten soveltaminen vastaa rikoslain 16 luvussa rikoksista viranomaisia vastaan säädettyjen rikosten soveltamiskäytäntöä. Kuuliaisuusrikokset on kuitenkin kriminalisoitu erikseen jo ensinnäkin sen takia, että varusmiespalvelustaan suorittavat esimiesasemassa olevat varusmiehet eivät ole virkasuhteessa Puolustusvoimiin. Kuuliaisuusrikosten soveltamisala on siis kiinnitetty virkamiesaseman sijasta esimiesasemaan. Eroa ei tehdä sen suhteen kohdistuuko vastustus omaa ryhmänjohtajaa, sotilaspoliisia tai kantahenkilökuntaan kuuluvaa kohtaan.

Kuuliaisuusrikokset liittyvät usein yhteen sotilaan sopimattoman käyttäytymisen eli liiallista alkoholin nauttimista seuraavien tilanteiden kanssa kuten kurinpitotarkaisussa 4/1JK/LAPJP/JPR/2014.⁹¹ Selvin päin tapahtuneet esimiehen väkivaltaiset vastustamiset ovat harvinaisempia. Esimerkiksi:

13/1.VK/KAIPR/2015

Esimiehen väkivaltainen vastustaminen (RL 45:11)

Viestimies A on väkivaltaa käyttäen vastustanut ryhmänjohtajan hänelle palveluksessa antaman käskyn täyttämistä, jonka mukaan A:n tuli auttaa valokaapelin purkamisessa, heittäen johdintangon ryhmänjohtajaa ja viestimiehiä kohti, sekä hetkeä myöhemmin lataamalla aseensa ja poistuen luvottomasti paikalta. Johdintangon heittämisestä ei aiheutunut vammoja kenellekään ja harjoituksessa ei ollut jaettu paikkupatruunoita.

⁹¹ Ks. tapauksen kuvaus, s. 47.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin kuripitosakkoa seitsemältätoista päivältä.

Kyseisessä tapauksessa esimiehen väkivaltaiseen vastustamiseen syyllistynyt viestimies on ollut selvin päin. Kyseisessä harjoituksessa ei ole jaettu edes paukkupatruunoita, joten viestimies on tehnyt latausliikkeen tyhjällä aseella. Hänen käyttäytymisensä on ollut kuitenkin sen verran väkivaltaista ja uhkaavaa, että hän on tapahtuman jälkeen todennäköisesti viettänyt viimeisen palvelusvuorokautensa sotilaspoliisien saattamana ja hänet on kotiutettu heti kun kurinpitoprosessi on saatu päätökseen. Tähän tarkoitukseen kurinpitosakko soveltuu hyvin rangaistukseksi, koska sen määräämisen jälkeen täytäntöönpano siirtyy oikeusrekisterikeskukselle, eikä se vaadi sellaisia toimenpiteitä sotilasorganisaatiossa, että rangaistun kotiuttaminen estyisi.

Kuuliaisuusrikosten kohdalla on kuitenkin mielenkiintoista se, että vaikka yleisen rikosioikeuden puolella alkoholin vaikutuksen alaisena oleminen ei yleisesti ottaen oikeuta tai lievennä tekoa, päihtyneenä esimiehen väkivaltainen vastustaminen ei vielä yleensä johda varusmiehen palveluksen keskeytymiseen. Kuitenkin jos vastustamiseen syyllistytään selvin päin, niin kuin esimerkissä edellä, ja herää epäily kyseisen varusmiehen henkisestä tilasta ja ominaisuuksista, hänet kuitenkin kotiutetaan yleensä aika nopeasti palvelukseen kelpaamattomana. Tämä voi olla joillekin henkilöille mieleinen seuraamus rikoksesta, mutta henkilökohtaisesti olen törmännyt myös tapaukseen, jossa tieto kotiuttamisesta on murtanut varusmiehen täysin. Kotiuttaminen voi tuntua varusmiehestä rangaistukselle, vaikka palveluksen keskeyttämisen ei olekaan tarkoitus käyttää rangaistuksena.

6.1.5 Esimiesrikokset

Esimesrikoksia ovat esimesiaseman väärinkäyttö (RL 45:16) ja törkeä esimesiaseman väärinkäyttö (RL 45:17). Esimesiaseman väärinkäytön perusmuoto kuuluu seuraavasti:

Esimies, joka

1) käskyvaltaa väärinkäyttäen aiheuttaa käskynalaiselle sellaista kärsimystä tai sellaista vaaraa hänen terveydelleen, joka ei ole palveluksen kannalta tarpeellista, taikka kohtelee häntä nöyryyttävällä tavalla, tai

2) kurinpitoesimiehenä määrää kurinpitorangeistuksen tai -ojennuksen henkilölle, jonka tietää syyttömäksi,

on tuomittava esimiesaseman väärinkäyttämisestä kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Esimiesaseman väärinkäyttämisestä tuomitaan myös esimies, joka teettää käskynalaisella palvelukseen tai koulutukseen kuulumatonta työtä.

Esimiesrikokset ovat sotilasorganisaatiossa erikoisasemassa siinä mielessä, että niitä ei saisi esiintyä tehokkaassa ja nykyaikaisessa armeijassa. Lisäksi niin sanotuilla simputus-tapauksilla on myös erityistä arvoa median silmissä. Sotilasrikoksina ne ovat kuitenkin harvinaisia, sillä vuonna 2015 esimiesaseman väärinkäyttämistä on määrätty kurinpitomenettelyssä tai tuomittu tuomioistuimessa viisi rangaistusta.⁹² Näistä viidestä tapauksesta kolmessa rikokseen oli syyllistynyt varusmiesjohtaja ja kahdessa kantahenkilökuntaan kuuluva sotilas. Esimerkiksi:

Kurinpitoratkaistu 17/2.VK/KAIPR/2015

1. Lievä palvelusrikos (RL 45:3)

Alikersantti A:n kielenkäyttö alaisiaan kohtaan oli asiatonta siisteystarkastuksen yhteydessä 30.7.2015

2. Esimiesaseman väärinkäyttäminen (RL 45:16)

⁹² PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

Alikersantti A pyyhkiessään, majoitustuvan siisteystarkastuksen aikana 6.8.2015, lattialta löytynyttä pölyä alokkaan paitaan on kohdellut alaistaan nöyryyttävällä tavalla.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin poistumiskieltoa seitsemän vuorokautta.

Kurinpitoratkaisu 1/KAIPRE/KAIPR/2015

2. Esimiesaseman väärinkäyttäminen (RL 45:16)

Ylikersantti A on käskyvaltaa väärinkäyttäen aiheuttanut sellaista kärsimystä tai vaaraa varusmiesten terveydelle, joka ei ollut palveluksen kannalta tarpeellista, käskytässänsä 27 varusmiestä kiertämään kolme kertaa kasarmin ympäri oppituntivarustuksessa, vaikka ulkona oli noin -10 astetta pakkasta.

Jälkimmäisessä tapauksessa, jossa esimiesaseman väärinkäyttämiseen syyllistyi kantahenkilökuntaan kuuluva, määrättiin rangaistukseksi kurinpitosaakkoa kahdeksalta päivältä yhteisenä rangaistuksena esimiesaseman väärinkäyttämisestä sekä siihen liittymättömästä tuottamuksellisesta palvelusrikoksesta.

Käsillä olevat esimerkit esimiesrikoksista ovat laadultaan varsin vähäisinä pidettäviä, mutta myös lievästi rangaistuja ottaen huomioon Puolustusvoimien suhtautumisen esimiesrikoksiin ja niiden kitkemiseen. Varsinkin tapauksia, joissa esimiesaseman väärinkäyttöön syyllistyy kantahenkilökuntaan kuuluva sotilas, on nähty vuosien saatossa käräjäoikeuksissa useita. Niihin ei kuitenkaan ole tämän tutkielman laajuudessa mahdollisuutta paneutua.

6.1.6 Muut sotilasrikokset

Muita sotilasrikoksia ovat sotilaan sopimaton käyttäytyminen (RL 45:18) ja luvaton poliittinen toiminta (RL 45:19). Sotilaan sopimattomia käyttäytymisiä oli vuonna 2015 7,1 %

kaikista sotilasrikoksista.⁹³ Sotilaan sopimaton käyttäytyminen on toissijainen suhteessa palvelusrikoksen 1-kohdassa kriminalisoituun päihtymykseen palveluksessa. Sotilaan sopimaton käyttäytyminen on kriminalisoitu seuraavasti:

Sotilas, joka muulloin kuin palvelustehtävässä ollessaan puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen käytössä olevalla kasarmi- tai muulla alueella, julkisella paikalla tai julkisessa tilaisuudessa esiintyy ilmeisen päihtyneenä taikka meluamalla tai muulla käyttäytymisellään aiheuttaa häiriötä tai pahennusta, on tuomittava sotilaan sopimattomasta käyttäytymisestä kurinpitorangaistukseen.

Tyypitapaus sotilaan sopimattomasta käyttäytymisestä on, että varusmies on iltavapaitaan viettämässä ja nauttii liikaa alkoholipitoisia juomia, jolloin hän syyllistyy sotilaan sopimattomaan käyttäytymiseen ollessaan ilmeisen päihtyneenä tai aiheuttaen käyttäytymisellään häiriötä ja pahennusta. Sotilaan sopimaton käyttäytyminen voi täytyä jo iltavapailla ollessa, jolloin ulkopuoliset ilmiäntavat varusmiehen, tai vasta kasarmilla iltavapaiden päättymisen jälkeen. Kuten edellä on esitetty, käytännössä sotilaan sopimaton käyttäytyminen on sellainen rikos, johon syyllistyessään sotilas syyllistyy herkästi myös muihin rikoksiin, kuten kuuliaisuusrikoksiin.⁹⁴ Huomion arvoista on myös, että voimakasta humalatilaa (sotilaan sopimaton käyttäytyminen) seuraa usein myös sen jälkitila seuraavana päivänä, jolloin sotilaan kyky suorittaa palvelusta on alentunut alkoholin vaikutuksen takia, vaikka kysymyksessä ei olekaan varsinainen päihtymys palveluksessa. Esimerkiksi:

Kurinpitoratkaisu 7/1JK/KAIPR/2015

1. Sotilaan sopimaton käyttäytyminen (RL 45:18)

Jääkäri A esiintyi ilmeisen päihtyneenä kasarmialueella 24.8.2015 iltavapaalta paluun yhteydessä, jonka vuoksi vartioston henkilöstö päätti ottaa hänet kiinni. Vapaudenmenetysaika 24.8.2015 klo 2305 – 25.8.2015 klo 0853 välisenä aikana.

⁹³ PEOIKOS AM1411: Rikos- ja seuraamustilastot vuosilta 2013–2015, liite 1.

⁹⁴ Ks. tapauksen kuvaus, s. 47.

2. Palvelusrikos (RL 45:1)

Jääkäri A rikkoi 25.8.2015 tahallaan palvelukseen kuuluvan velvollisuuden jäämällä oikeudettomasti pois yksikön aamupäivän palveluksesta edellisen illan vahvan humalan jälkitilan johdosta.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin poistumiskieltoa yhdeksän vuorokautta.

Luvaton poliittinen toiminta rikoksena on vain kantahenkilökuntaan kuuluvia sotilaita koskeva. Kantahenkilökuntaan kuuluvat sotilaat ja sotilasvirkaan koulutettavat oppilaat eivät saa kuulua puolueeseen, puoluepoliittista toimintaa harjoittavaan yhdistykseen tai sitä selvästi tukevaan yhdistykseen (RL 45:19). Varusmiehet siis saavat kuulua puolueisiin, puoluepoliittisiin yhdistyksiin ja heidät voidaan valita kansanedustajaksi kesken varusmiespalveluksen. Luvaton poliittinen toiminta rikoksena on niin harvinainen, että en käsittele sitä enempää tämän työn yhteydessä.

6.2 Epävarsinaiset sotilasrikokset

Epävarsinaisia sotilasrikoksia ovat sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä listatut rikokset edellytyksellä, että teko on kohdistunut Puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi⁹⁵:

Pahoinpitely RL 21:5 ja lievä pahoinpitely RL 21:7

Vammantuottamus RL 21:10

Vaaran aiheuttaminen RL 21:13

Laiton uhkaus RL 25:7

⁹⁵ PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus, s.10.

Pakottaminen RL 25:8

Näpistys, varkaus, lievä kavallus, kavallus, lievä luvaton käyttö, luvaton käyttö RL 28 luku

Lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus RL 28:9a

Kätkemis- ja väärennysrikokset RL 32 ja 33 luvut.

Vahingonteko ja lievä vahingonteko RL 35:1 ja 35:3

Petos ja lievä petos RL 36:1 ja 36:3

Maksuvälinepetos ja lievä maksuvälinepetos RL 37:8 ja RL 37:10

Lahjusrikkomus RL 40:3 (ammattisotilaat)

Epävarsinainen sotilasrikos on kyseessä esimerkiksi tapauksessa, jossa on syyllistytty muualla kuin rikoslain 45 luvussa kuvattuun tekoon, mutta joka kuuluu sotilaskurinpidon piiriin sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:n mukaan:

Kurinpitoratkaisu 12/2JK/JPR/2015

Lievä väärennys RL 33:3

Jääkäri A on 6.5.2015 valmistanut väärän asiakirjan muuttamalla hänelle varuskuntasairaalasta annetun vapautustodistuksen KP (kelpaa palvelukseen) merkinnän VUP (vapautus ulkopalveluksesta) merkinnäksi ja luovuttanut muuttamansa todistuksen yksikön päivytyäjälle. Tekoa on kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä.

Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin neljä vuorokautta poistumiskieltoa.

Väkivaltarikokset eivät ole sotaväessäkään kovin harvinaisia, vaikka niiden vakavuus vaarallisten esineiden keskellä ja tiiviin joukon sisällä on korostunut. Tapauksen laadusta riippuen väkivaltarikoksiin syyllistyminen saattaa myös keskeyttää rikosentekijän varusmiespalveluksen kokonaan. Esimerkiksi:

Kurinpitoratkaisu 1/3.JK/KAIPR/2015

Toiseen sotilaaseen kohdistunut pahoinpitely (RL 21:5, SOL 2.2)

Oppilas A on tehnyt ruumiillista väkivaltaa jääkäri B:tä kohtaan potkaisten, kuristaen ja vääntäen jääkäri B:n sormeja 15.12.2015 noin kello 17:15 3. JK:n tuvassa.

Toiseen sotilaaseen kohdistunut laitton uhkaus (RL 25:7, SOL 2.2)

Oppilas A lähti tappelun jälkeen 15.12.2015 noin kello 17:15 suojaamatonta puukkoa ylhäällä pitäen jääkäri B:n luokse selvittääkseen asiat puukolla. A on todennut samassa yhteydessä jääkäri B:n kuolevan myöhemmin Oulussa. Asianomistaja on kokenut henkilökohtaisen turvallisuuden olevan uhattuna.

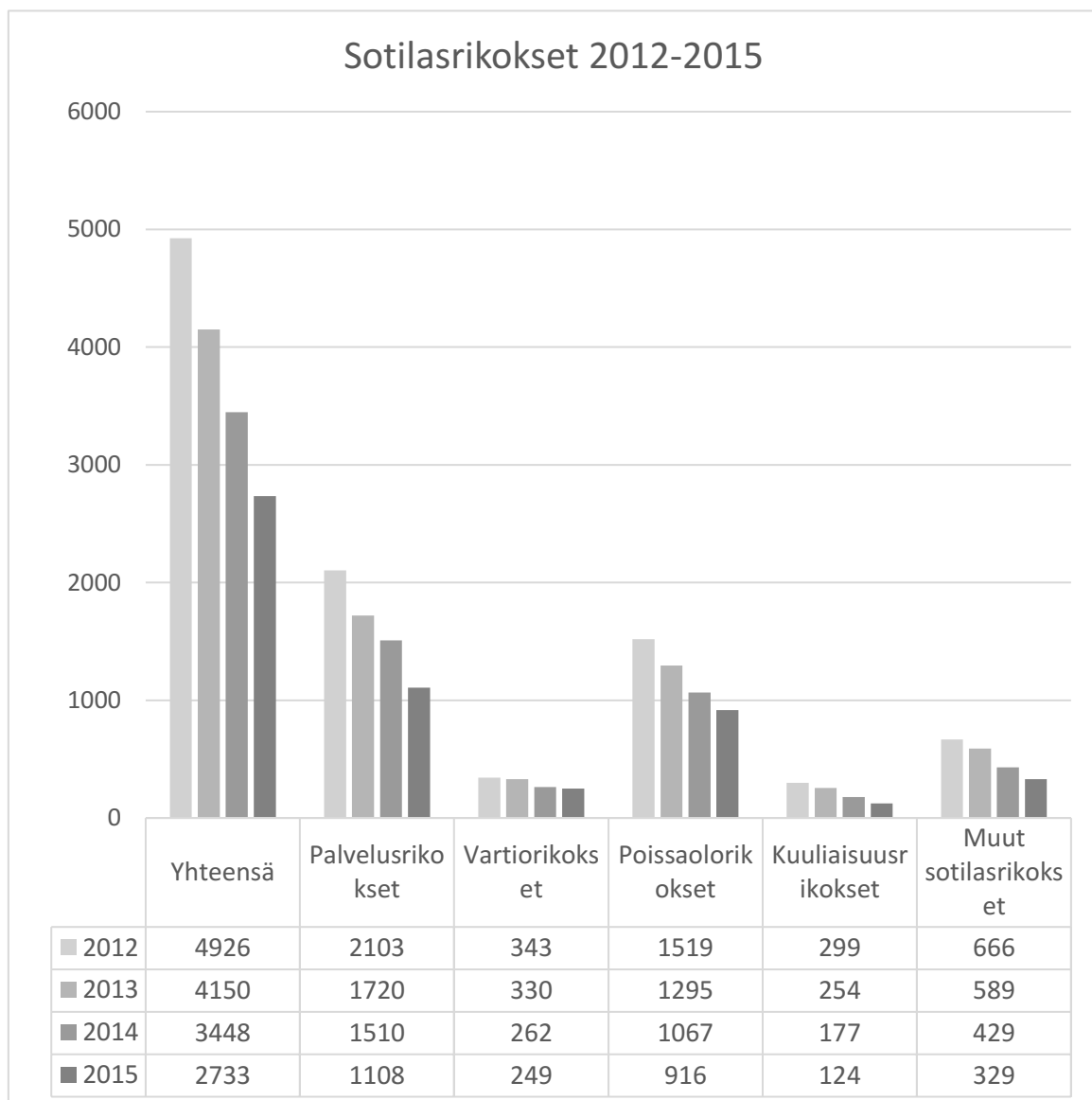
Rangaistuksena edellä kuvatussa tapauksessa määrättiin kurinpitosakkoa kolmekymmeneltä päivältä.

Tiettyjen yleisen rikosoikeuden puolelle kuuluvien rikosten, kuten lievien väkivaltarikosten, käsitteleminen sotilasorganisaation sisäisesti kurinpitomenettelyssä on käytännön kannalta järkevää. Kurinpitomenettelyn soveltamisalan mukaan kurinpitomenettelyssä voidaan määrätä kurinpitorangeistus, jos teosta ei tuomioistuimessa yleisen rangaistuskäytännön mukaan olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa (SKRTL 46 §). Lisäksi edellytyksenä on, että epäilty on tunnustanut teon tai syyllisyyttä voidaan pitää muuten selvänä. Ongelmaa ei siis synny rikosrekisterimerkintöjenkään suhteen, koska kurinpitomenettelyssä käsitellyistä rikoksista ei seuraa rikosrekisterimerkintää niin kuin ei vastaavista teoistakaan yleisessä tuomioistuimessa. Ongelmaksi voisi muodostua ainoastaan tilanne, jossa rikoksesta pitäisi seurata ehdollinen vankeusrangaistus, mutta se syystä tai toisesta halutaankin käsitellä kurinpitomenettelyssä. Tällaisen tilanteen syntyminen on kuitenkin erittäin epätodennäköistä, koska sotilaslakimiehillä on aktiivinen rooli kurinpitomenettelyssä.

Rikosprosessin rikollisuutta estävän vaikutuksen takia tällä voi kuitenkin olla merkitystä. Ensinnäkään monet niistä henkilöistä, jotka syyllistyvät sotilasrikoksiin vahingossa tai tahallaan, eivät kuitenkaan syyllisty rikoksiin siviilissä. Tämä voi liittyä sotaväessä vallitse-

viin otollisiin olosuhteisiin rikolliselle käytökselle, kuten jatkuva sosiaalinen kanssakäyminen ja kitka henkilökemioissa lisättyinä iltalomilla tapahtuvalla henkisesti rasitettujen varusmiesten alkoholinkäytöllä. Kysymys voi kuitenkin olla myös siitä, että kurinpitomenettelyn pelotevaikutus ei ole riittävän suuri ja etenkin varsinaisia sotilasrikoksia ei nähdä samalla tavalla rikollisina tekoina kuin yleisen rikosoikeuden puolelle sijoittuvat rikokset. Täten varsinkin epävarsinaisista sotilasrikoksista, kuten väkivaltarikoksista, annettavien tuomioiden sekä yleisestävä että erityisestävä vaikutus voisi olla suurempi, jos rikos käsitellään ja tuomio annetaan käräjäoikeudessa.

6.3. Sotilasrikokset tilastoina

Sotilasrikosten kokonaismäärä on ollut laskussa vuosina 2012–2015, vuonna 2016 sotilasrikosten määrän lasku kuitenkin taittui rikosten määrän noustessa 3427 rikokseen. Suurimpina rikosryhminä näyttäytyvät palvelusrikokset ja poissaolorikokset. Syynä näiden rikosryhmien suurelle määrälle on se, että palvelusrikokseen voi ensinnäkin syyllistyä lukemattomilla eri tavoilla ja lisäksi molemmille rikosryhmille tyypillistä on se, että niihin syyllistyy helposti vahingossa huolimattomuuttaan. Näiden rikosryhmien piirteistä lisää jaksoissa 6.1.1 ja 6.1.3. Muiden sotilasrikosten ryhmässä suurin yksittäinen rikosnimeke on sotilaan sopimaton käyttäytyminen, joista valtaosa on liittynyt alkoholin käyttöön vapaa-aikana joko kasarmilla tai julkisilla paikoilla.⁹⁶ Esimiesrikoksia on vuosittain esiintynyt vain 10-15 tapausta, joten ne eivät ole mukana kaaviossa.

Esimiesaseman väärinkäyttämistä on vuoden 2015 aikana määrätty kurinpitomenettelyssä tai tuomittu tuomioistuimessa yhteensä vain viisi rangaistusta. Kolmessa tapauksessa tekijänä on ollut varusmies ja kahdessa ammattisotilas. Kaikki tapaukset ovat olleet laadultaan varsin vähäisinä pidettäviä.⁹⁷ Määrässä on tapahtunut varsin selvä vähennys aiempiin vuosiin verrattuna.

⁹⁶ MM13225 Kertomus vuonna 2015 Maavoimissa laadittujen kurinpitotarkastuksien tarkastuksesta.

⁹⁷ Ibid.

7. Johtopäätökset

Sotilaskurinpitomenettelyssä varusmiesten yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen toteutumista hankaloittaa se, että eri joukko-osastoissa vallitsee käytännössä hyvinkin erilaiset olosuhteet riippuen esimerkiksi joukko-osastossa vaalituista tavoista, perinteistä ja komentajien linjauksista. Tätä ilmentää hyvin tilanne, jossa varusmies saa siirron joukko-osastosta toiseen ja joutuu käytännössä opettelemaan uuden joukko-osastonsa tavoille. Hän saattaa jopa syyllistyä sotilasrikokseen menettelyllä, jonka hän on mieltänyt sallituksi uudessakin joukko-osastossa edellisessä joukko-osastossa oppimiensa käytäntöjen perusteella. Lisäksi rangaistusten, kuten poistumiskiellon, käytännön vaikutukset voivat vaihdella joukko-osastojen välillä tai joukko-osaston sisällä, jos esimerkiksi sotilaskodin tai muiden palveluiden käyttöoikeutta poistumiskieltoa kärsittäessä ei ole linjattu yhtenevästi.

Lisäksi joukko-osaston sisällä perusyksiköiden kurinpitoesimiesten välillä saattaa olla suuriakin henkilökohtaisia eroja suhtautumisessa kuriin tai tietyn tyyppisiin sotilasrikoksiin. Esimerkiksi suhtautuminen alkoholiin ja siihen liittyvään häiriökäyttäytymiseen vaihtelee, mikä johtaa erilaisiin rangaistuksiin samankaltaisista rikkeistä saman joukko-osaston eri yksiköissä. Kurinpitoesimiehen henkilökohtainen suhtautuminen päihteisiin ei saisi vaikuttaa hänen toimintaansa ja määräämiinsä rangaistuksiin.

Kurinpitoesimiehet myös pitävät yksikköjensä sisällä hyvinkin erilaista sisäkuriä. Esimerkiksi oman yksikön sisällä pukeutumiseen ja ”pokkurointiin” liittyvistä säännöistä voidaan luistaa, sillä edellytyksellä, että yksikkö toimii edustavasti muiden nähden tai sotaharjoituksissa, toiset taas pitävät hyvinkin kovaa ja tarkkaa sisäkuriä riippumatta oman yksikön edustavuudesta ja suorituskyvystä. Tämän kaltainen menettely, jossa varusmiehet saavat sisäkuriin liittyviä vapauksia menestyksen ja edustavuuden perusteella on tietysti hyvä motiivintikeino, mutta aiheuttaa ongelmia varusmiesten yhdenvertaisuuden kannalta. Käytännössä sama, esimerkiksi pukeutumiseen liittyvä yksityiskohta, voi johtaa rangaistukseen lievästä palvelusrikoksesta, kun taas viereisessä yksikössä siitä ei rangaista. Edellä mainituista eroavaisuuksista muodostuu kiusallinen ongelma, kun toisiinsa yhteyttä pitävät eri perusyksiköissä tai eri joukko-osastoissa palvelevat varusmiehet päätyvät ihmettelemään eriäviä rangaistuksia ja rangaistusten vaikutuksia samankaltaisista teoistaan.

Nykyisellään koko kurinpitomenettely ja rangaistusjärjestelmä on joustava, mutta mielestäni tavoitteet rangaistusjärjestelmän yhtenäisyydestä ja rangaistusten yhdenvertaisesta käyttämisestä eivät kaikissa tapauksissa toteudu. Eri rangaistuslajien vaihteleva vakavuus käytännön tasolla riippuu nykyisellään liikaa rangaistun henkilöstä, rangaistuksen määrääjän henkilöstä ja sitä kautta myös rangaistuslajin valinnasta ja rangaistuksen määräämisen ajankohdasta. Rikosoikeudellisessa rangaistusjärjestelmässä rangaistuksen vakavuuden tulisi enemmän perustua rikosten määrään, vakavuuteen ja teon tahallisuuden asteeseen. Lisäksi rangaistuslajien ankaruus ja tehokkuus käytännössä ei välttämättä seuraa säädettyä ankaruusjärjestystä.

Rangaistuskäytännön ja sotilaskurinpidon laillisuutta ja oikeudenmukaisuutta seurataan puolustushaaran komentajan vuositarkastuksilla ja joukko-osaston komentajien neljännesvuositarkastuksilla. Tällaisissa tarkastuksissa, joissa tarkasteltavana on satoja ja tuhansia rangaistuskortteja, voidaan kuitenkin valvoa vain suuria linjoja. Siksi korostaisinkin joukko-osaston oikeusupseerien roolia jokapäiväisessä työssään valvoa rangaistusjärjestelmän käyttöä. Jatkuva yhdenvertaisuuteen vaikuttavien asioiden edistäminen omissa joukko-osastoisissaan parantaisi kurinpitojärjestelmän koettua oikeudenmukaisuutta.

Rangaistusjärjestelmää kohtaan tässä työssä esitetty kritiikki perustuu vahvasti kirjoittajan omaan varusmiespalveluksessa hankittuun näkemykseen rangaistuskäytännöstä ja eri rangaistuslajien vaikutuksista. Kurinpitoesimiesten haastattelut ja varusmiespalveluksen aikana käydyt keskustelut kurinpitoesimiesten kanssa tukevat näitä näkemyksiä, vaikka ne eivät edustakaan Puolustusvoimien virallista linjaa. Siitä huolimatta on mielestäni selvää, että rangaistusjärjestelmässä on parantamisen varaa ja siihen tulisi kiinnittää huomiota jo pelkästään siksi, että kurinpitomenettelyä lähes päivittäin työssään soveltavat kurinpitoesimiehet ovat sitä mieltä.

Tuoreet lakimuutokset ja Puolustusvoimien sisäisten ohjeiden päivitykset ovat parantaneet sotilaskurinpitoprosessin oikeudenmukaisuutta ja yhdenmukaistaneet rangaistusten vaikutuksia. Tästä huolimatta kehityssuunta Puolustusvoimissa tulisi olla tässäkin työssä esiintuotujen yhdenvertaisuutta loukkaavien pienienkin eroavaisuuksien pois kitkeminen niin joukko-osastojen välillä kuin erityisesti joukko-osastojen sisällä.